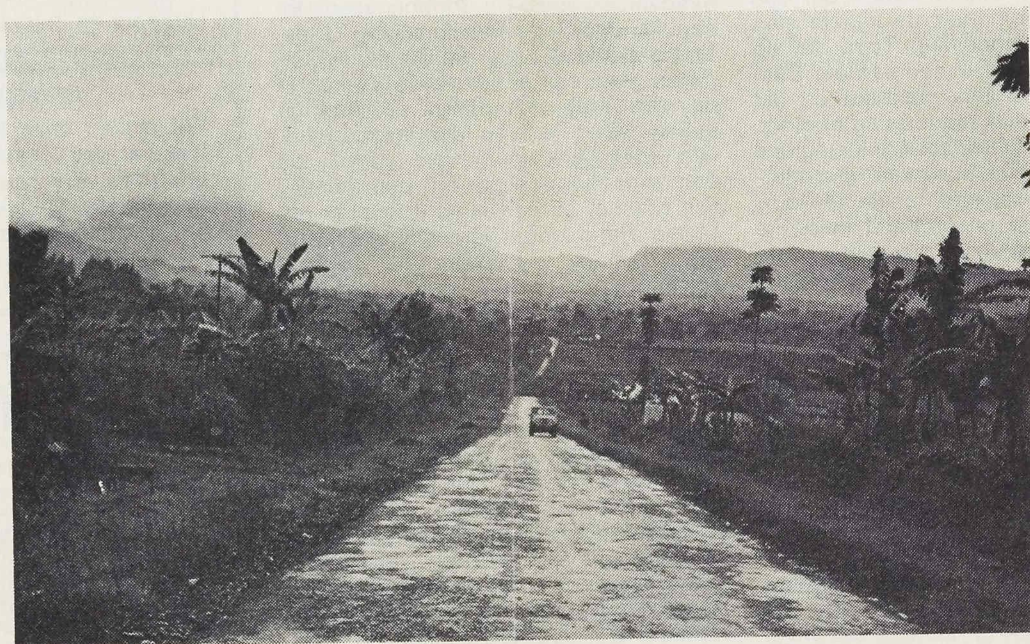
18e JAARGANG No. 3

15 AUGUSTUS 1973 — f 1,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto Rogier J. Boon)

BIJ DE VOORPLAAT

LALI DJIWO

(Vergeet mijn ziel)

Dit is misschien de saaiste, lelijkste en nietszeggendste foto die ooit in Tong Tong gestaan heeft. Een ongemarkeerd, "besluiteloos" bergprofiel. Een panorama waaraan niets te bewonderen valt en bovendien gesluierd ligt in nevels. Geen levend wezen te bespeuren - alleen een "doje" auto, op weg ergens vandaan ergens heen, waar het beslist belangrijker moet zijn dan hier. Geen bekoorlijk boomgroepje, geen lieflijk kamponghuisje, geen vervallen oud gerdoe-huisje zelfs.
Niet alleen vertoont de foto niets; het lijkt alsof zij het Niets tot uitdrukking wil brengen. Het: Niets, niets en nogmaals niets.

En dan hoef ik maar één woord te zeggen of duizenden Indischgasten zijn opeens midden in het hart getroffen en het landschap zegt ALLES.

En dat woord is: TJIATER.

Ja, Tjiater was de plaats (waar vóórdien noch nádien iemand ooit van hoorde of ooit iemand kwam om een krans te leggen), waar de laatste slag viel...... de genadeslag. Toen zei de Jap: "Capituleer of ik bombardeer Bandung plat. NU!" Dus capituleerde het KNIL. Ja, practisch zonder slag of stoot. Want zelfs een historische veldslag had er niet plaats. Tot hier was de speerpunt met verbijsterende snelheid doorgestoten van de ontzettende lans, die al jaren lang in China getraind en gehard was tot een meedogenloosheid en wreedheid, waar wij geen idee van konden hebben. Opgegroeid als wij waren in een vredig land met een vreedzaam volk en waar veel training jaren lang alleen bestaan had in een rondje van een paar kilometers rond de tangsi met de tamboer voorop om te "adjar pas" (om te leren marcheren) onder commando van een gemoedelijke dikke adjudant als een koddebeier in Lutjebroek. Nee nee, niets denigrerends wordt hiermee gezegd. We markeren alleen de tegenstelling.

*

Ik weet het immers zelf uit ervaring. Die gezellige wandeling met de compie buiten Tjimahi, de lucht vol ochtendzon en kwinkelerende vogels, de rustpauze op de berm met broodjes-kaas en ijs van de katjongs die met thermosflessen achter ons aan gezeuld hadden. "Boleh, Peh! Als zo oorlôôôôh......!" En op diezelfde ochtend waren met een rotgang op weg naar ons de crack-troops uit de Japans-Chinese oorlog, die hele bataljons Tsjang Kai Chek-troepen over de kling gejaagd hadden zonder een ooglid te knipperen, en hele dorpen gijzelaars met grijsaards, vrouwen en kinderen uitgemoord.
Op weg naar ons niet met denderende tanks, maar op onhoorbare rubbervoeten met de "gespleten hoef" zoals Djojobojo voorspelde. En op lichte Japanse rotfietsjes waar wij op neerkeken, maar die lètterlijk moorddadig bleken te zijn, bestuurd als ze waren door dezelfde doders als we nu hebben leren kennen uit de reportages van Viet Nam en Cambodja. Met meterslange bandeliers patronen, en trossen handgranaten, en "kecke" samuraizwaarden. Onhoorbaar en onzichtbaar bliksemsnel schuifelend als een cobra. En even snel toeslaand. En direct dodelijk. Pas nu we ons na tientallen jaren realiseren hoe onvoorstelbaar wreed een oorlog kan zijn, kunnen we ons **instinct** prijzen dat ons destijds heeft doen capituleren. Ook in het Indonesische volk zouden onafzienbare massamoorden en vernielingen zijn aangericht. Nu betaalde alleen de laatste, kleine, garde de rekening. De Laatste Garde van Tjiater.

In die laatste stelling van een handvol aardige Jannen van het KNIL. En een handvol Javanen en Ambonnezen. En een handvol Indo miliciens. De "Masters and the Slaves" en derzelver kinderen van een koloniaal rijk, waarin de zon niet onderging...... Aardige luitjes, weet je, van die laatste stelling. Met een uke in hun ransel, en een mondharmonica, en een lemper van Maatje, en een laatste kwatta van Meitie. Hm. Geen maarschalkstaf of zo. Of zelfs maar een dróóm van "pisangschillen". Als U nog weet wat sergeant-majoors-strepen zijn......

*

Als een amokgeraakte maaimachine met duizend felle sabels stortte dat Japanse leger zich op die dunne, menselijke defensielijn. Die in "no time" niet meer bestond. Zelfs wie zich over gaf werd neergeschoten; soms troepjes met puttees aan elkaar gebonden en gemitrailleerd. Of onthoofd man na man. "The poor guys. They never knew what hit them!" zeggen boksers wel eens als ze door een onverwachte slag opeens knock-out zijn gegaan. Ik sprak weken later een officier, die de slachtpartij had meegemaakt. Nog steeds had hij die typische in ontzetting opengesperde ogen van iemand die niet geloven kan wat hij ziet, zó on-indenkbaar genadeloos en wreed en ontegenhoudbaar. Hij sprak erover met haperende stem, ook al probeerde hij nonchalant een sigaretje te roken. En nog jaren later probeerde hij in gestamelde brokjes vers gedichten te maken van leed, erbarmen en God. Ja, dat was Tjiater.
Zijn wij ontroerd? Waarom brengen dan andere volken hormat aan doden en wij niet? En hebben hele herden-

lees verder pag. 3, 1e kolom onderaan

ATTENTIE !

Wij maken onze lezers erop attent dat per 1 september a.s. de briefporti weer verhoogd worden en wel tot *f* 0,40. Wilt U s.v.p. bij het frankeren van Uw brieven rekening houden met het nieuwe tarief?

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 18e JAARG. No. 3
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Lilian Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: Tjalie Robinson, Lilian Ducelle, Ch. J. A. Manders, J. H. Ritman, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,50. Abt Nederl.: kwart. *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,— **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

15 AUGUSTUS IN DIT NUMMER

Voor dit nummer van 15 Augustus hebben we een kleine greep gedaan uit onze dikke mappen overgebleven "tawanan- en bevrijdingscopy". Een greep zonder selectie. De eerste zes, zeven zijn genoeg - en niets beter of slechters dan andere copy. (Zie de pagina's 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14).
Het gaat er alleen maar om, úw herinnering weer even wakker te maken (voor zover het nog nodig mocht zijn). Dan kunt U verder een uur of langer vertoeven in Uw eigen mijmeringen. Die dieper zullen gaan en wijzer worden hoe ouder U wordt......

Altijd in ons midden

Op een paar na wist niemand, dat zij altijd in ons midden was geweest - de vlag.
Bij het bericht capitulatie, onze eerste gedachte:
"de vlag"
en meteen wapperde zij uit in de gouden morgenzon.

Bandoeng,
Burgemeester Kührweg 57

Vervolg: Bij de Voorplaat.

kingsdrama's en wij niet? Vraag niet en oordeel niet. Neem waar dat de Indischman zwijgt en vergeet. Als U niet begrijpt, waarom, vergeet het dan ook maar. Want hoe willen wij duidelijk maken dat wij op Tjiater de laatste adem uitbliezen van ons Indische leven? En dat sindsdien ALLES definitief voorbij is? Zó definitief dat we zelfs onze ziel vergeten zijn?
God behoede je, Kinderen van het Lali Djiwo (zielsvergetelheid). Kinderen zonder kerkhoven en zonder bevrijdingsmonumenten! Weet, dat als alles verloren is, vanzelf het uur aangebroken móet zijn van een nieuwe ochtend. En vergeet niet dat wij, omdat wij Kinderen van het Morgenland zijn, de ochtend van een nieuwe ziel het eerst zullen aanschouwen!

*

Zie dan nogmaals voor het laatst dit landschap. Zoals het schreit zonder tranen. Zoals het getuigt zonder woorden. En nochtans dichter bij ons hart is dan het dierbaarste dat wij ooit zagen.
Adieu!
A Dieu.

T.R.

P.S. Maar vergeet in elk geval de man niet, die namens ons allen en bij ons allen de oorlog moedig verklaarde en de capitulatie moedig tekende: Jhr. A. W. L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer. Hoe verder wij van hem af staan, hoe hoger hij stijgt in ons aanzien. Als een berg. Saluut! Saluut! Saluut!

15 AUGUSTUS NA ACHT-EN-TWINTIG-JAAR

Een verschroeiende zon in een strakblauwe lucht: het waren echte oostmoessondagen, nu acht-en-twintig jaar geleden. Zelfs die helle tropische zonneschijn had nederlandse vliegers niet belet op klaarlichte dag oranje pamfletten met nederlandse en maleise tekst boven Batavia te doen nederdalen. In de stad hadden die een klimaat van opgewonden spanning teweeggebracht. Zou dan eindelijk aan de beproeving van de bezetting een eind komen?

Het waren vreemde dagen, die dagen vlak voor en vlak na de 15de augustus 1945. De stad gonsde van geruchten. Hoe scherp de bezetters de distributie van nieuws ook in het oog hielden, de verwachting, dat de Japanners op hun laatste benen liepen was algemeen verbreid. Clandestien werd er immers zelfs in de kampen geluisterd naar de berichten van geallieerde radio-stations? Dat de oorlog in Europa afgelopen was wist iedereen. Dat de Amerikanen een ijzeren gordel rond Japan hadden gelegd was duidelijk. Zelfs wist men hier en daar van de atoombom, dat afschuwelijke nieuwe wapen dat dood en verderf om zich heen verspreidde. Maar al dat goede nieuws kon tóch niet alle twijfel wegvagen, die de beurs geslagen nederlandse burgerij in en buiten de kampen voelde opkomen wanneer onbewogen Japanners hun gang gingen of er niets aan de hand was. Als dan toch eens......

En plotseling was het zover: Japan had gecapituleerd. Het was bijna niet te geloven, maar de snel veranderende houding van de Japanse bewakers der kampen bewees het. Er kon niet aan getwijfeld worden: de nachtmerrie was ten einde.

Er was, die eerste dagen na de capitulatie geen wilde vreugde in Batavia. Men schudde elkaar de hand, prees zich gelukkig als men oude vrienden ontmoette. Indonesische en Chinese bezoekers gingen goede bekenden zoeken in de kampen, zij brachten voedsel en vruchten. Het weerzien zou meer ontroerend dan vreugdevol zijn. Tevelen waren er niet meer. Maar toch, feestelijk was het zeker. Niet uitbundig. Een gevoel van diepe dankbaarheid overheerste.

De eerste aanduiding van wat zou komen kregen wij toen we een zorgvuldig verborgen nederlandse vlag voor de dag haalden en uitspreidden op het dak van het huis, waarin wij geinterneerd waren. Een uurtje later kwam het hoofd van het achter het huis gelegen kampong bij ons en zei: U zoudt er goed aan doen, die vlag weg te halen. U kunt nooit weten wat er anders gebeurt......

Weinige dagen later werd er vanuit de tram, inmiddels versierd met anti-koloniale leuzen op het huis geschoten. De bersiap kondigde zich aan. Op verlaten kantoorpanden verschenen de woorden: Milik Republik. Weinigen, om het even of zij Nederlanders of Indonesiërs waren wisten dat de republiek inderdaad was uitgeroepen. De plechtige afkondiging op 17 augustus op de voorgalerij van wat de "Gedung Proclamasie" genoemd zou worden aan Pegangsaan had nauwelijks de aandacht getrokken en was alleen bijgewoond door de groep die Soekarno en Hatta onder druk gezet had. Toen de Japanners wat later Soekarno beletten het woord te voeren op een massameeting op het Koningsplein gingen velen zelfs aan het proclameren van de republiek twijfelen. De verwarring was, door het gebrek aan normale voorlichtingskanalen onbeschrijflijk.

Maar waarover al spoedig geen twijfel meer kon bestaan was het optreden van groepen, waarvan niet altijd duidelijk was of zij bestonden uit jonge idealisten of schorriemorrie, maar die in ieder geval een bedreiging vormde, in de eerste plaats van alle Europeanen maar vaak ook van Indonesiërs en Chinezen. Een vriend van ons, wiens huis aan de Oude Tamarindelaan in de oorlog was bewaakt en bewoond door Indonesische vrienden, boloste en keerde naar zijn woonstee terug. Alles was intact.

Hij had ons opgezocht en gezegd, dat bij hem in de buurt alles veilig was en dat hij verscheidene families die inmiddels ook uit kampen waren verdwenen in zijn huis had opgenomen. Wij hadden onze twijfels toen hij in de avond per fiets naar huis terugkeerde. Een paar dagen later bereikte ons het bericht, dat de man en zijn vrouw, mitsgaders 16 anderen die hij onderdak had verschaft, met afgesneden kelen waren aangetroffen in hun woning, die zij zo veilig achtten.

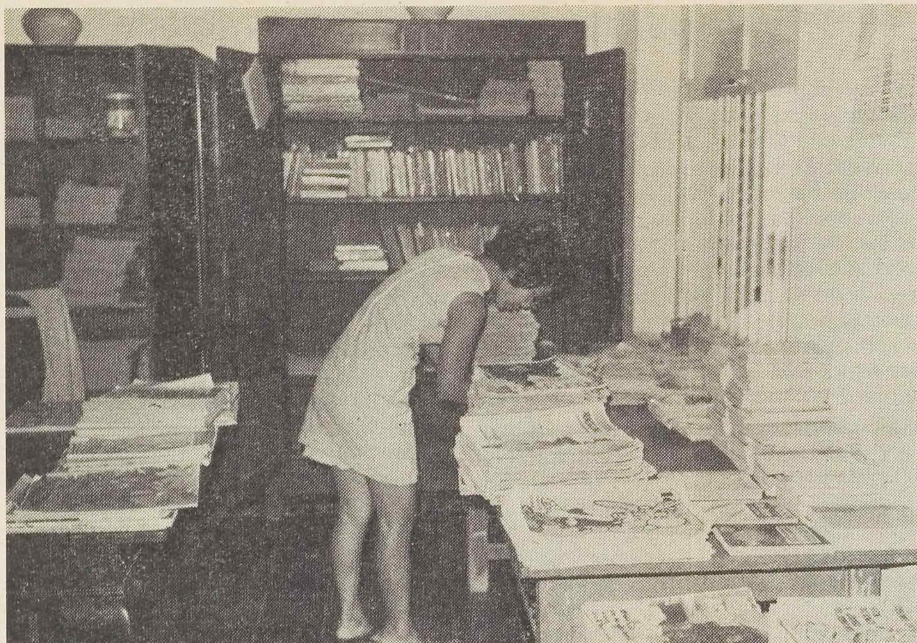
De bersiap was nu in volle gang.

Na de verschrikkingen van oorlog en bezetting zou een tijdperk volgen dat voor velen nog groter ellende zou brengen dan de japanse overheersing. Laten wij op deze dag de duizenden en duizenden, die het slachtoffer van geweld en ontbering werden in de jaren tussen 1942 en 1950 in stilte gedenken. De tijd heelt alle wonden, maar ook na meer dan een kwart eeuw zijn nog niet alle wonden vergeten. Bedenk: zij zijn niet waarlijk dood, die in ons harte leven.

J.H.R.

ADRES GEZOCHT

Wie kan ons aan het adres helpen van de heer R. Severien, tot enkele maanden geleden p/a Chopinlaan 251, Schiedam, nu misschien weer varende. Maar voor welke maatschappij en waar? Graag inlichtingen aan administratie Tong Tong, tel. 545501

Deze foto is opgedragen aan Mej. S. HARDEY, Beetslaan 24, Haarlem.

Bovengenoemde dame maakt zich zorgen, of de tijdschriften, die zij zal sturen aan de GIKI wel compleet en onbeschadigd zullen aankomen, want zij is zelf erg gesteld op die tijdschriften. Ter Uwer geruststelling kunnen we U mededelen, dat de laatste jaren alles voor de GIKI terecht is gekomen. De meesten hebben alles aangetekend. Maar er zijn er ook, die het er op gewaagd hebben, paketten onaangetekend te verzenden en...... wonder boven wonder, deze zijn óók compleet aangekomen.

Betreffende beschadigingen, dit hangt geheel af van de hoedanigheid van de verpakking. Hoe steviger verpakking, hoe minder averij. Hoewel Tante Pos een vrouw moet zijn, is ze niet altijd zachthandig.

In geval van goede verpakking komen de boeken en tijdschriften ALS NIEUW aan. Toch krijgen ze na sortering nog een plastic-jurkje aan, ter versterking. En dan komen ze in omloop met onze portefeuille van de Leeskring "Voor Elk Wat". Zes maanden en meer genieten de meer dan 100 leden van de Kring nog van Uw "afgedankte" tijdschriften.

Worden ze uit de circulatie genomen, dan worden ze verdeeld tussen de vergevorderden in onze Nederlandse Cursus en onze Ouden van Dagen, die erg happig zijn op Nederlandse lectuur.

Tjalie dacht, dat ze al gauw als bungkus katjang zouden dienen...... Neen hoor, Tjaal, voor het zover is, is het nog een hele lange weg, en...... een weg van gelukkige mensen, lezers en lezeressen. Het bedrijfje is selfsupporting en werpt zelfs voordelen af ten bate van het Kerstfeest voor onze Ouden van Dagen.

Op de foto ziet U Mevr. OEMARSAID, één van de bereidwillige dames, die de tijdschriften bij aankomst sorteert en "behandelt". Zij is een kundig specialiste in ORTHOPAEDIE, want zij geneest gebroken en gekneusde ruggen (van tijdschriften en boeken). Bovendien is zij ook specialiste in de PLASTIC-CHIRURGIE, want ze werkt veel met messen, scharen en...... plastic. Zij en haar collega's zorgen er voor, dat de tijdschriften acceptabel en presentabel in omloop komen.

Het is misschien erg prettig voor Mej. HARDEY, dit te weten, vóór ze het waagt, haar lievelingen naar ons te sturen. En de talrijke anderen, die al geregeld sturen. En...... boven alles BUNG SIMON, God bless you!

M. Soetjahjo (voorz. GIKI)

Noot van de Redactie:

We maken van deze gelegenheid graag gebruik om onze lezers te vertellen dat we HEEL GRAAG ook andere tijdschriften naar Indonesië zouden willen sturen dan eindeloos Margrieten en Libelles, Het valt inderdaad niet mee in Nederlandse kiosken gevarieerde leescopy te vinden, maar met een beetje snuffelen komt U een heel eind. Ook kindercopy is ERG welkom. En gelooft U ons: er zijn daar méér mensen die ook vlot Frans, Duits en Engels lezen dan U denkt......!

Dat Dr. Soetjahjo niet kan nalaten er nog even een regeltje bij te voegen voor **Chris Simon,** vinden we fijn. Zoals onze lezers weten maakt Chr. Simon er al een hele tijd werk van regelmatig geschenkpaketten te verzenden op speciaal verzoek of aan elk adres dat we maar in aanmerking vinden komen. Dit werk doet hij dan con amore en met veel zorg en nauwgezetheid. U betaalt; hij **doet.**

Er zijn veel mensen die dit werk "toch maar een druppel op een gloeiende plaat" vinden en dus zelf dan ook maar niets doen, een logica waar we niets van snappen. Wij geloven dat de Voorzienigheid de wegen vindt om licht en hulp te brengen op de meest ongedachte wijze aan mensen die het nodig hebben, ook al is het van een onbekende mevrouw A aan een even onbekende en verre Mevrouw B met een "waardeloos tijdschrift", maar waarin precies de tip, het idee, zit dat die mevrouw B nodig heeft om tot grote en nuttige activiteiten te komen. De foto hierboven bewijst het: Tong Tong was jaren terug zo "dwaas" om oude tijdschriften naar de GIKI op te laten sturen. Waaraan VEEL lezers gehoor gaven - en er is een hele bibliotheek uit gegroeid, die door het Nederlandse consulaat extra geholpen werd, en nu geld en werk verschaft aan velen. Wel eens gehoord van "het penningske van de weduwe"? Het BESTAAT. En vele penningskens maken erg mooi werk. Poekoel teroes dus!

---

5 MINUTEN VOOR TWAALF

Op 15 Mei plaatsten we in ons blad een heel klein "memo'tje": het is vijf minuten voor twaalf met ons rijke, onbezorgde leven. Misschien komen er zeer binnenkort fatale instortingen op velerlei terrein. Gelooft U het niet, wilt U er liever blind voor blijven of heeft U andere ideeën?

*

Tot onze verbazing heeft het op dit kleine berichtje brieven **geregend,** ook van niet-abonnees en van zo ver als Californië en Zuid-Afrika. Wat vóór alles doorklinkt in álle brieven is: niet blind blijven; geen struisvogel-mentaliteit, het gevaar onderzoekend "in de ogen blikken". Werkelijk, een oordeel dat de inzenders siert.

De uiteenlopende opinies vergelijkend, vinden we deze positieve adviezen: leef sober; bezin U vaker en dieper; geloof. Met dit laatste werd bedoeld a. het gelovig zijn (ontdaan van religieuze uitwijdingen), b. het méér vertrouwen op geloof (het hart) dan op verstand.

Over de hele linie genomen: een hoopgevend niveau. Al wordt het ergste ons eventueel niet bespaard, wij zullen goede "adiks" zijn voor de onbezonnen verder levenden.

"Buiten het kamp"

Op een zeker moment moest iedere moeder met kinderen naar het 10e Bataljon voor eigen veiligheid verhuizen. Vooral zij, die in de kampongs woonden.
Ik woonde in Petodjo Oedih in de keuken van een Ambonnese familie, die later ook evacueerde.
Mijn dochtertje, 5 jaar oud, was heel erg ziek en ik vond 't onverantwoordelijk, om met haar tussen zoveel mensen op de grond in barakken te liggen......
Ondanks aandringen van de Engelse en Hollandse M.P. bleef ik, waar ik was en vertrouwde ons leven aan de Voorzienigheid toe. Die ons ook niet in de steek liet.
De kampong-bewoners achter ons, inclusief de Kepala Kampong, verbood mij de kamer te verlaten. "Want", zeiden ze, "wij zullen U geen kwaad doen, maar bij drommen komen weleens garongs door onze kampong, uit andere kampongs, die naar blanda's zoeken, om ze af te maken."
Ik kreeg mijn rijst, tempé, tahoe, groenten, vis en medicijnen van hen heel diep in de nacht, als alles veilig was. Moest ik toch naar buiten voor 't een en ander, dan keken ze voor me uit, of de kust veilig was.
En dat alles zonder vergoeding ervoor te vragen. Ook niet voor de eenvoudige maaltijden, waarin ze zelf zo tekort kwamen.
Toen ik door verraad (die zijn er altijd wel, ook nu hier in Nederland, in vredestijd, nietwaar?) werd opgehaald en ergens in Tanah Abang ondervraagd en de nodige beledigingen en folteringen moest ondergaan, hebben ze zich over mijn kleintje ontfermd.
Na twee dagen en nachten mocht ik naar huis, nadat ik hun had kunnen overtuigen, dat ik geen enkel landaard haat, die geen kwaad doet.
Wel smeekte ik om mijn leven, voor mijn kind, dat mij nog zo hard nodig had.
Toen ik in Petodjo terug kwam, moest ik van hen evacueren, nadat ze mijn kind, gezond, vrolijk en schoon, hadden overhandigd, met tranen in hun ogen, want ze hadden zoveel van die nonnie gehouden.
Ik moest weg, omdat ze in die dagen zo vreselijk ongerust over mij waren. Nooit, zolang ik leef, zal ik dat vergeten.
God geve hun, wat ze verdiend hebben: Een rustig en normaal bestaan.

Poppie Elzinga

"Meer, meer, meer" is noodlottig

Vrede

Die dag begon als alle dagen in het Madjala-kamp (boven Bandoeng). Ik slofte mee, dook, krimpend van pijn, om 't kwartier de velden in om wat slijm kwijt te raken, gaf urenlang modder aan mijn maat door. Modder voor de dijk, die nergens heen leidde; ons leven, dat nergens toe leidde.
Versuft sleepten we ons terug naar de barak. Straks zouden we bij elkaar kruipen en in het donker pogen te vergeten. Morgen, overmorgen zouden we koelie zijn zoals gisteren, eergisteren.
Er vibreerde iets. Ik keek op, zwijgzame Javanen langs de weg. Ze zwegen, maar anders. De Hei-hoër vond 't goed: We kwamen bij een put, midden in de kampong. In pisangbladeren heerlijke gerechten; we konden het niet op, zo gauw. We begrepen 't niet, accepteerden dankbaar. We smokkelden wat mee, werden betrapt
Een uur later aantreden. De Japanner krijste. Brillen af, oneven nummers naar voren. Hij hief z'n stok, zwaaide met volle kracht, hield plotseling vlak boven mijn hoofd in. We begrepen 't niet, durfden dat niet.
Kop-staart in de benauwde barak; stil, toch anders, gespannen. Ik voelde de kramp weer, zocht moeizaam m'n weg door 't duister. Haastte me naar de w.c. stellage boven de kali. "Keree!" brulde hij; ik was het vergeten, voelde de brandende klappen op m'n slappe lijf. Ik hurkte, slijm, de kramp ebde weg. Toen zag ik 't. Ginds, op de berghelling brandde 't, fel, laaiend. Ik keek, begreep 't niet. Tuurde. Ineens de brandende, lichtende letters: P E A C E. Vrede, dus toch?

J. H. Ringrose

Later schreef Ringrose in een andere brief onder meer:

> Die brandende letters op de berghellingen: ik behoor blijkbaar tot de weinigen, die deze gezien hebben. M'n kontjo's zaten, lagen in de barak. Ik heb hier en daar, later, er nog wel eens naar geïnformeerd, maar nooit een verklaring gevonden. Soms denk ik wel, dat ik me die brand verbeeld heb. Zelfs al zou het een hallucinatie of visioen geweest zijn, dan doet dat nog niets af aan de ervaring als zodanig.
> Ik moet je eerlijk bekennen, dat ik in zekere zin met enige beklemming dit herdenkingsnummer van Tong Tong tegemoetzie......

*

En nóg later ontvingen wij het bericht dat hij overleden was, zéér zeker ook door verzwakkingen, in krijgsgevangenschap opgedaan. En wij weten allen dat hij één der **zeer vele** Indischgasten was, die dit lot deelachtig werd. Onze wereldkennis is opgebouwd uit wat bekend geworden is. Maar hoe ontzettend veel meer is altijd **on**bekend gebleven?
Terecht zag Ringrose 'met beklemming' het herdenkingsnummer tegemoet. Het zou immers ALTIJD achterblijven bij onze ervaringen en zeker bij de **werkelijkheid zelve!** En inderdaad zijn onze herhaalde pogingen om de vele inzendingen te bundelen tot een leesbaar verhaal, mislukt. Mislukt door **eentonigheid** - want het vreemde is: diepe ellende is onpersoonlijk en kleurloos......

Zonder vrees of blaam

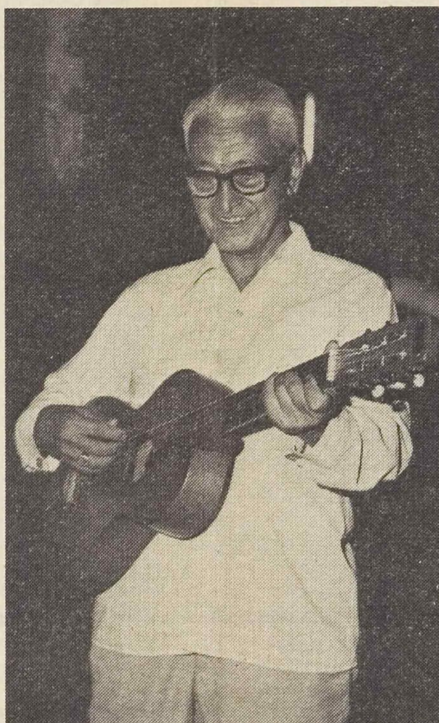
Evenals de hoofdpersoon in de short story "Geen boeken voor de levenden" in de bundel "Tjies" van Vincent Mahieu was Ab Franken plotseling dood. Op 1 Augustus. In Djakarta. En konden allen die hem kenden het niet geloven. Want hij is zijn leven van 65 jaren lang één brok daadkracht en ondernemingslust geweest, waarop tijd en dood geen vat schenen te kúnnen hebben. Evenals op Leo van het verhaal was de wapenspreuk van de officiersschool van St. Cyr: "Toujours l'audace! Toujours l'audace!" hem op het lijf geschreven. Maar verder houdt elke vergelijking op, want de held van het verhaaltje, Leo, was maar een kleine jongen, die vroeg stierf. Maar Ab leefde zijn volle mensenlevensportie tot de laatste dag, ja het laatste uur, in totale onbevreesdheid en als man.

Deze laatste twee zaken die ik noem, zijn eigenlijk al uitstervende begrippen in deze brave, veilige maatschappij. Waarin het wemelt van wezens die min of meer voor man doorgaan, maar waarin mannen zo uiterst zeldzaam zijn, dat het helaas nodig is om wijder uit te wijden over Ab, alhoewel hijzelf er hoogst ongemakkelijk en kribbig om geworden zou zijn. Maar in een blad als Tong Tong, dat het Indische leven zo goed mogelijk probeert vast te houden, kan een persoonsbeschrijving van Ab "ten voeten uit" onmogelijk bekort worden, zonder aan onze Indische historie te kort te doen.

En Ab leefde gewoon historisch: hij werd geboren in een tijd toen een aantal fiere menselijke en maatschappelijke waarden nog bestonden - en vrij algemeen bestonden. En hij stierf in een tijd dat de mens van vandaag niet eens weet waar je het over hebt als je gewoon praat over de eigenschappen van Ab. Als ik van hem zeg dat hij absoluut onbevreesd was, dan moet je denken aan opvattingen en begrippen over vreesloosheid die al antiek geworden zijn. En b.v. omvatten het **ridderlijk** zijn. Ridderlijk zonder vrees **of blaam.** En hoe wil men daar begrip van hebben in een maatschappij, waar de horden zich van meester gemaakt hebben, en alle bladen en boeken, alle radio en TV, en 99% van de persoonlijke menselijke beoordelingen gewoonweg stikken in blaam, blaam en nog eens blaam! Blameren van mensen en toestanden is gewoonweg een normale habitus geworden.

Nu, Ab kende geen blaam.

Haast instinctief wist hij dat geen mens opgewassen is tegen het Leven en dat het Noodlot voor sommige mensen een onbegrepen, onrechtvaardig en niet te dragen leed heeft weggelegd. M.a.w. in het leven is ieder mens de zwakkere. Wie ridderlijk denkt, helpt altijd de zwakkere. Dus Ab was zonder ooit het verlangen te gevoelen om aan derden verantwoording af te leggen

De laatste foto van Ab. In Djakarta na de succesvolle rondreis door zijn geboorteland. Hij was ook zeer muzikaal en welk instrument kon hem liever zijn dan de guitaar?

voor zijn gedrag, altijd te vinden aan de zijde van ieder mens en elke zaak, die bijstand of vriendschap nodig had. Hierbij ging Ab gehéél af op zijn eigen inzicht of intuitie. Hij stond totaal buiten de "menzegt"-opvattingen en opinies, en dat gaf zijn levenshouding iets fris en eigens. En maakte de kring van zijn vrienden origineel en persoonlijk. Zo'n veroorzaker van veel maatschappelijke voorzichtigheid, lafheid en leegheid als "het burgerfatsoen" bestond niet voor hem.

Ab was officier in de oude en ideale zin van het woord, en omdat hij Indisch was in hart en nieren, was hij natuurlijk KNIL-officier. Hij startte heel jong bij de oude vertrouwde Militaire School in Meester Cornelis, voltooide zijn studie in Breda, diende "natuurlijk" bij de Maréchaussee in Atjeh en beschouwde het min of meer als een bekroning van zijn officierscarrière dat hij na het verlaten van de dienst wiskundelessen geven mocht aan de Hogere Krijgsschool in Den Haag.

Wie hem gekend heeft, weet dat hij zonder enige inspanning, ja zelfs met plezier leefde naar de beginselen van de Militaire Willemsorde: Moed, Beleid en Trouw. Beleidvol was hij tot buiten zijn dienst, namelijk als organisator en leider van vele soorten activiteit, b.v. in de sport (ikzelf ken hem al sinds 1930 als athleet voor de Bandoengse ploeg, terwijl ikzelf - ook als hoogspringer - zijn opponent was bij de Bataviase equipe) en letterlijk tot zijn dood toe als organisator en leider van ettelijke Indonesië-reizen, die hij onder soms grote moeilijkheden met zijn hele inzet tot aller tevredenheid leidde. Pas wie weet dat Ab's hart eigenlijk zo best niet meer was en dat vliegreizen zijn reserves danig op de proef stelden, beseft dat hij deze inspanning als een "challenge" beschouwde, zoals trouwens het hele leven.

Hoe hij alles wat hij ondernam en deed met volle inzet aanpakte "to the bottom" blijkt ook uit zijn laatste reis, die hij onvermoeid en tot in finesses presenteerde aan zijn groep, en pas toen alle verplichtingen compleet waren ingelost ("Morgen reizen we terug!"), kon de Dood hem opeisen. Kort voor zijn verscheiden verscheen nog een artikeltje in "De Kleine Bode" van de Bond van Oud Steurtjes, waarin een krijgsgevangene onder zijn commando in gloedvolle woorden Ab's herinnering vasthoudt als "my most unforgettable character".

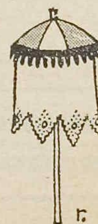
Ik breek af omdat woorden tóch tekort blijven schieten, als we deze vriend van het Indische leven en van zijn geboortegrond Indonesië in tekst de volle eer zouden proberen te geven, die hem toekomt. Zelden zagen we een zó welbesteed Indisch leven dat letterlijk tot de rand gevuld is geweest met vriendschap als het zijne. Maar blijft after all niet het hele Indische leven in zijn beste vorm iets waar je nooit over uitgepraat kan raken? Wel, daarom is dit onvoleinde relaas het saluut van Tong Tong dat het volmaaktst past bij Adelbert Lodewijk Franken.

T.R.

ROBERT BIJLEVELD

Eveneens volkomen onverwacht stierf op 69-jarige leeftijd een abonnee en vriend, die wij nauwelijks gekend hebben, zo zelden zagen wij hem. Maar die elke minuut dat wij hem bij ons hadden dát soort warme menselijkheid uitstráálde, dat we hem in onze gedachten nog weken lang vasthielden en wiens glimlach vooral bij ons was als we het moeilijk hadden.

Hoe wonderlijk is het mensenleven dat het ons in staat kan stellen in vluchtige ontmoetingen een hart te geven in zijn volle rijkheid. Gelooft U dat zelfs brieven dat kunnen in één regeltje maar? Lilian en ik zijn door ons werk rijker dan we in duizend Tong Tongs zeggen kunnen. Robert's vriendschap heeft handenvol van deze rijkdom helpen aandragen. Dank en saluut!

Samber-ilèr

Ik meen te weten, dat de Javaanse naam voor de **prachtkever** (onder schoolkinderen in Bandoeng goudhaantje) samber-illèr is. Op enkele plaatsen wordt hij inderdaad ook wel samberlilèr genoemd, evenwel hoor je het niet zoveel (dus ten onrechte meen ik). De naam samber-lilèn heb ik echter nergens horen noemen.

Als kind heb ik een verzameling van die mooie torren gehad, die ik zelf ving. Er waren grotere en kleine exemplaren bij. De meeste hadden gladde vleugelschilden, maar er waren er ook bij met mooie tekeningen (net of het ingekrast was), en prachtig goudgeel en groen gekleurd.

Het woord samber betekent niet straal. De inzender heeft het n.m.m. niet goed begrepen doordat de mensen in Midden-Java iemand op wie ze gebeten zijn een samber-ngelap, samber glèdèk, (ook wel tòtòl gloedook) toeroepen en dat betekent, dat de bliksem je mag treffen. Het woord samber wordt o.a. ook gebruikt bij het Javaanse tollenspel en bij het vliegeren. Ook zegt de Javaan, dat de alap-alap (valk) zijn prooi heeft gesamber. Het betekent dus in snelle vaart de tegenstander, de prooi, vijand overweldigen door hem met de klauwen te grijpen.

Het komt vaak voor dat de samber-ilèr met een vaart zo maar op je afkomt en dan zonder je aangeraakt te hebben weer verder wegvliegt, dus njamber noemen ze dit in het Javaans.

Ilèr heeft vermoedelijk met zijn prachtige kleuren te maken. Denkt U eens aan de daon ilèr. Kent U die? Hebben beiden niet zowat dezelfde mooie kleuren?

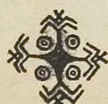
D.

WEGGEGOOID BROOD

Minister Pronk (van ontwikkelings-samenwerking) zegt dat het Nederlandse volk jaarlijks naar schatting 50 miljoen broden naar de asemmer laat verhuizen. Dit vindt de minister veel, maar het is niet zo onrustbarend als andere schattingen van 90 tot 140 miljoen.

Zelfs bij 50 miljoen broden zijn veel mensen niet gealarmeerd. Gedeeld door 13 miljoen en door 365 dagen komt dat immers neer op een paar sneden per dag. En daaraan ontkomt geen mens!, vindt men. Je kan nu eenmaal nooit precies zoveel sneden brood kopen als je aan kunt.

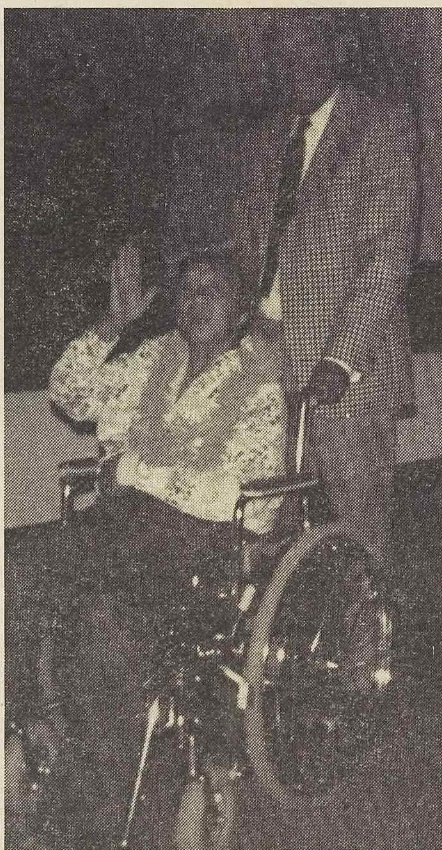
We zijn benieuwd a. of er lezers zijn die het met deze billijke berekening **niet** eens zijn, b. of er dus in feite een andere basis van berekening hoort te zijn, c. is een "nationaal advies" realiseerbaar voor redelijker voeding?

De Poekoel Teroes Pot

Het voorstel van Mevr. M. F. S. is dus aangenomen (zie "Antwoord op Naek Lagi" 15 Juli pag. 4). Wij accepteren gaarne alle totaal vrijwillige bijdragen die lezers ons willen toesturen om ons in staat te stellen onze stijgende financiële zorgen te bestrijden. Al deze giften zullen in TT worden vermeld op VOORLETTERS van de schenker(ster), zodat een ieder kan zien dat zijn toezending "binnen" is. Alleen noemen we het geen FONDS, maar doodgewoon "POT" en ook noemen we geen richtbedrag van *f* 60.000,—, maar noemen we de pot nuchter POEKOEL TEROES POT, omdat wij voornemens zijn net zo lang teroes te poekelen als het kan, áls Tong Tong er maar door in leven blijft.

Een stoel voor TANTE PIM

Op 17 Juli j.l. stapte tante Pim Eisinger over op "eigen transport", de mooie rolstoel die wij haar dank zij Uw geweldige bijdragen hebben kunnen geven.

Er is genoeg binnengekomen om haar 3 rolstoelen te geven! Het spreekt vanzelf dat wij het veel-te-veel als "extra" aan tante Pim hebben overhandigd, ze zal het de komende tijd goed kunnen gebruiken. Mocht U er nog niet van overtuigd zijn: héél, héél veel dank voor dit spontane medeleven van mens tot mens. Want er waren vele gaven bij van mensen die tante Pim nooit gehoord of gezien hebben.

Maar nu is de inzameling per 1 Augustus afgesloten. Stuurt U alstublieft niets meer op onze rekening, want het is een post die niet in onze boekhouding thuishoort. Wilt U tante Pim bedenken of haar schrijven, dan graag rechtstreeks aan haar adres: Preva Stichting, Mgr. Nolenslaan 20, Den Haag. Alles wat nog bij ons binnenkomt verdwijnt in de Bruine Bus, afgesproken?

RICHTINGSGEVOEL EN RICHTINGSAANDUIDING

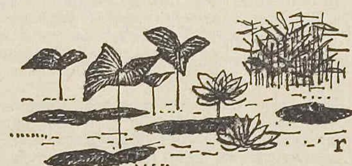
Het is me vroeger altijd opgevallen, dat eenvoudige Indonesische werklui bij het verhuizen of versjouwen van zware voorwerpen nooit tegen elkaar zeiden: naar rechts, naar voren, etc., maar altijd: kekulon, kewetan enz., dus altijd de windstreken aanduidden. Hebben zij soms een ingebouwd kompas?

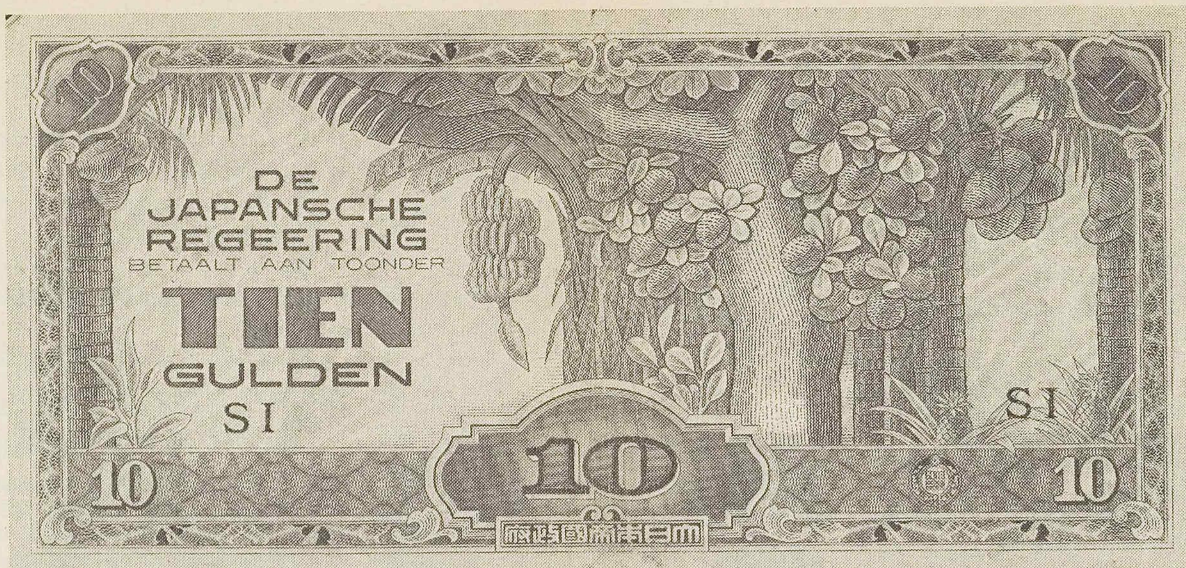
Over rivieren gesproken: zodra je op school aardrijkskundeles krijgt, word je geconfronteerd met: wat is een linker- en wat is een rechterzijrivier? Meteen wordt je aangebracht, dat je MET DE STROOM MEEGAAND, moet bepalen, wat een linker- of een rechterzijrivier is. In Indonesië zijn nu nog de grote rivieren de toegangswegen naar het binnenland (Sumatra, Kalimantan, West-Irian) en daar redeneert men: VANUIT ZEE KOMEND bepaalt men, wat een linker- of een rechterzijrivier is, want tenslotte zijn de rivieren vanuit zee komend ontdekt door de handelaars.

Zo vindt men op Sumatra:
de S. ROKAN, in de bovenloop
Rokan kanan
Rokan kiri

in Atjeh zelfs twee rivieren, beide Simpang geheten, waarvan de ene uitmondt bij Kuala Simpang en de andere bij Singkil, ook hier: Simpang Kanan en Simpang kiri.

V. N. Moens

Poen, poen, poen!

Bij de eerste aanblik van dit Japanse bezettingsgeld zullen velen van ons bittere en onbehaaglijke gevoelens hebben gehad als:
dit was lang tevoren prima uitgekiend, ze wisten al lang, dat we in hun handen zouden vallen,
God weet, hoe lang al,
was al onze moeite en inspanning voor niets geweest,
afijn, volgens Djojobojo zijn we er toch na drie maanden van af.
In het begin waren er slimmerikken, die Monopoly-geld lieten doorgaan als het nieuwe bezettingsgeld. Vlak na de capitulatie waren er optimisten, die alle Nippongeld op straat weggooiden, omdat het "toch niks meer waard" was, terwijl een paar maanden later vele ex-tawanans geregeld een toelage kregen van 1100 Nippon om snel op te maken op Pasar Atom......

V. N. Moens

"Klein Indonesië"

Dezer dagen vonden we het volgend schrijven in onze bus:

> **Van bevriende zijde kreeg ik Uw adres en Uw blad TONG TONG, ik hoop niet dat U het erg vindt dat ik U even schrijf. Ik kan Uw hulp en deskundigheid beslist niet missen en doe daarom een beroep op Uw medewerking. Wilt U nu reeds in TONG-TONG een en ander mededelen, voordat ik binnenkort met U persoonlijk hoop te kunnen kennismaken? Zoals ik vernomen heb doet U veel voor de Ind. mensen, zodat ik bij U aan het goede adres ben. Mag ik op Uw hulp een beroep doen? Bij voorbaat hartelijk dank.**
>
> **Hoogachtend**
> **T. J. Herber**

De hulp dan, werd gevraagd voor het volgende plan:

> "DE GORDEL VAN SMARAGD"
> **Er bestaan plannen om te komen tot het oprichten van een MINIATUUR INDONESIË. In miniatuur - dus ook op verkleinde schaal - zal een overzicht worden gegeven hoe Indonesië werkt en leeft, benevens wordt aangegeven hoe de woningen, gebouwen, havens, bergen enz. van Indonesië er uitzien.**
> **Op het terrein zal tevens aangebracht worden een ruimte waarin kulturele manifestaties kunnen worden uitgevoerd, terwijl er bovendien een echt indonesisch restaurant gevestigd zal worden.**
> **Aan bedrijven in Nederland, Indonesië en elders wordt gelegenheid geboden om financieel en technisch behulpzaam te zijn bij de op- en uitbouw van het MINIATUUR.**
> **Het ligt in de bedoeling dat een deel van de netto-opbrengst ten goede zal komen aan; Het Reumafonds, de Hartstichting, de Nierstichting en organisaties gerepatrieerden uit Indonesië betreffende.**
> **Van de zijde van overheid, de provinciale besturen, gemeente besturen verwacht men grote belangstelling.**
> **Het projekt geniet nu al grote belangstelling uit Indonesië, terwijl ook gerepatrieerden al veel informaties vragen.**
> **Men verwacht van de bedrijven en gerepatrieerden daadwerkelijke hulp en medewerking.**
> **Het adres luidt; De Gordel van Smaragd, Parklaan 37, Bilthoven.**

Zoals vooral de lezers "van het eerste uur" van Tong Tong weten, heeft het plan om een "Little Indonesia" te bouwen al sinds lang bij Tong Tong bestaan en heeft b.v. een oude bekende uit Indonesië, Kees Stolk, er vele jaren terug flink voor gepropageerd.

Maar, rechtuit gesproken, door gebrek aan daadkracht en aan eensgezindheid in onze Indische groep is het plan nooit van de grond kunnen komen.

Dat was nog in de beginjaren van de Indonesische onafhankelijkheid en de "vanzelfsprekende haat tegen Soekarno" en zelfs de gedachte aan de mogelijkheid van een "Klein Indonesië" veroorzaakte allerwege gramschap en knersinge der tanden! In deze periode heeft Tong Tong zich "eeuwige vijanden" op de hals gehaald en werd door boosaardige lieden succesvol de anti-Nederlander Tjalie gesignaleerd. Weet U nog? Liefde voor Indonesië was fout en verdacht. Afgelopen. De "totale assimilatie" was de zoetste wraak die men kon uitspelen. Weet U nog? Neen, dat zijn geen prettige herinneringen!

Wat niet wegneemt dat wij voor honderd procent achter het idee van de heer Herber staan en onze lezers opwekken hem zoveel mogelijk te steunen, als zijn plan eindelijk vaster vormen gaat aannemen. Juist omdat wij "in eigen familie" het hele drama hebben meegemaakt, begrijpen wij direct zo'n misverstand aan het allereerste begin van het opbouwwerk van de heer Herber, die zelf spreekt van "De Gordel van Smaragd", het ene interviewende blad van "Miniatuur-Indië" en het andere van "een miniatuur Indonesië", waarin al direct een paar fundamentele twistpunten zitten.

De heer Herber heeft in elk geval één enorm ding voor: hij is nooit in Indonesië geweest. Elke Indischman zou al direct in een dozijn sloten van verdachtmaking gewandeld zijn. En we hoeven alleen maar te denken aan het "vanzelfsprekend anti-koloniale" Nederlandse volk, de anti-generaalsbewind-apostelen en de wijze waarop in de politiek nu weer Generaal Soeharto wordt zwartgemaakt zoals destijds Soekarno om te weten dat er nog heel wat Maaswater langs Klein-Indonesië moet vloeien vóórdat alle kleinburgelijke vooroordelen zijn opgeruimd en men met zijn volle inzet meewerkt aan dit plan, dat cultuur-historisch gewoonweg MOET gerealiseerd worden, en met een terugblik op vier eeuwen vriendschap tussen beide volken een kalme daad is van ZELFRESPECT.

We hopen in elk geval van harte dat de meeste Indischgasten zo zoetjes aan door hun oude vooroordelen zijn heengegroeid en zich achter Herber's initiatief zullen zetten met ONS Poekoel teroes!

Doe afstand van meer

VERGETEN HELDEN

Sommige lezers van "Tong Tong" zullen zich uit hun schooljaren nog het verhaal herinneren over een zekere Jan Jansen. Hij had z'n hele leven voor zijn kinderen geslaafd en gezwoegd. Toen hij niet meer kon, trok hij eerst bij de oudste in, maar werd al spoedig daar te veel. Bij nummer twee tot negen ging het al niet veel beter en bij nummer tien vertelde een van de kleinkinderen hem, dat vader had gezegd, dat hij veel te lang geleefd had. Dat was te veel en Jan Jansen blies de laatste adem uit. Het motto boven het gedicht (het was op rijm) was: Eer brengt een arme vader tien kleine kinderen groot, dan dat tien rijke kinderen hem koesteren in den nood.

Ik weet niet, waarom dit gedicht mij te binnen schoot, toen ik begon, dit verhaal uit de tijd van mijn krijgsgevangenschap op te tekenen. Misschien, om een idee te geven van het milieu, waaruit deze Jan Jansen, die van mijn verhaal, en ik zijn voortgekomen.

Een groepje Nederlandse soldaten had weten te ontkomen uit Singapore, en was afgezet in Biliton. Vandaar zou een K.P.M.er ze naar Java brengen. Singapore was gevallen en vijandelijke duikboten hadden al vele koopvaarders tot zinken gebracht. Toch voer een schip met burgers, vrouwen, kinderen en soldaten de haven van Tandjoeng Pandan uit. Het werd prompt in de grond geboord. Enkele leden van de inlandse bemanning wisten een boot te water te krijgen. Ze pikten een stuk of wat drenkelingen op, waaronder onze Jan Jansen, en voeren ongehinderd weg. Een burger in de boot was zwaar gewond.

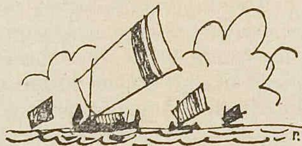
Hij hield een prachtrede over vrijheid, koningin en vaderland, legde het hoofd neer en stierf. Dit werkte erg deprimerend op de moraal van de mensen in de boot. Degenen, die roeiden legden de riemen neer. Een begon met een mes een gat te boren in de bodem. Er werd gemompeld: Satoe mati, sama sekali mati. Niemand van de mensen in de boot deed er iets tegen; moedeloos liet iedereen alles maar begaan.

Iedereen, behalve Jan Jansen. Hij pakte een riem, gaf de boorder een klap op z'n kop, dat hij meteen van het slechte van zijn daad overtuigd was, haakte de riem in de pin en schreeuwde: "Roeien." Men schrok. De riemen plasten weer in het water. Met een paar van de flinksten begon Jan Jansen te organiseren. Hoeveel zoet water is er in de boot? Hoeveel eetwaren? Heeft iemand droge lucifers? Is er een kompas? Wie weet, hoe het te gebruiken? Waar willen we naar toe? Hoe moeten we er komen, langs de kust of zoveel mogelijk over de open zee?

Langzamerhand kreeg hij de loyale medewerking van allen. Men besloot te trachten, Tandjong Priok te bereiken, en zoveel mogelijk het land te ontwijken. Als er gunstige wind was werd van een paar riemen en kledingstukken een zeil gefabriekt. Men loste elkaar af aan de riemen. Het was west moesson en het regende af en toe flink. Gebrek aan drinkwater was dus niet te vrezen. Anders stond het met de voeding. Men schatte de reis op minstens tien dagen en rekende op twintig. Een rantsoensysteem werd opgesteld. Degenen, die zich fit genoeg voelden om te roeien, moesten meer eten, dan de anderen. Een roker had droge lucifers, maar er moest zuinig mee omgesprongen worden.

Er zijn, sinds ik het verhaal hoorde, meer dan vijfentwintig jaar verlopen. Er is in die tussentijd zoveel gebeurd met mij en mijn familie, dat ik niet meer weet, hoe ze het klaarspeelden. Jan Jansen zelf was niet erg mededeelzaam en zijn kameraden hadden het verhaal ook pas uit de tweede hand. Ik heb sinds mijn tijd als krijgsgevangene in Tjimahi niets meer van hem gehoord. Mogelijk, dat een van de lezers van "Tong Tong" meer van deze geschiedenis weet. Ze had in zoverre een gelukkig einde, dat de boot Tandjong Priok bereikte voor de overgave. Jan Jansen had verwacht, dat hij door zijn kameraden met de muziek voorop naar het paleis zou worden gebracht en door de G.G. of minstens door een generaal ontvangen. Och arme, eind Februari 1942 had men het in Batavia veel te druk met andere dingen, om enige aandacht te schenken aan een boot met schipbreukelingen onder commando van maar een soldaat. Zelfs een paar pisanschillen voor korporaalsstrepen waren er voor Jan Jansen niet bij.

J. H. Oderkerk

HERINNERING tot Betalen

Vanwege de hoge kosten en de kleinheid van ons bedrijf kunnen wij geen automatische giro-acceptkaarten rondsturen wanneer het voor U tijd wordt om te betalen. Wij doen een beroep op uw eigen verantwoordelijkheid en welwillendheid ieder kwartaal, halfjaar of jaar aan het abonnementsgeld voor Tong Tong te denken. Voor deze medewerking van het grootste deel van onze abonnee's niets dan dankbaarheid en lof!

Er zijn natuurlijk nog lezers die vergeten te betalen en aan hen sturen wij voortaan na een maand een herinneringsgiro. Tot nog toe hebben wij vaak langer dan een kwartaal gewacht, maar wij moeten thans de teugels van het administratieve beleid iets strakker houden, omdat anders de achterstand te groot wordt en wij dan voor de 2e maal een herinnering moeten uitsturen. Dit kost tijd en dure portokosten!

Dus: bent U achter met betalen, niet erg. Wij sturen U een herinnering. Maar wilt U dan binnen 2 weken iets van U laten horen (ook wij kunnen abuis zijn en U kunt al betaald hebben), want wij moeten er nu helaas regel van maken dat, zonder tegenbericht van de abonnee of ontvangen betaling, het abonnement te beeindigen.

Het abonnement heropenen is in een oogwenk gebeurd. U kunt alle gemiste nummers direct toegestuurd krijgen, maar administratief kunnen we ons geen achterstand permitteren.

Voor de abonnees in het buitenland geldt natuurlijk een langer respijt - 2 maanden.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking, waarover wij nooit veel te klagen hebben gehad!

Administratie Tong Tong

Probeer gelukkig te zijn met MINDER

TERUGDENKEN AAN 15 AUGUSTUS 1945

Met oneindige dankbaarheid, dat ik het met mijn vier kinderen gezond overleefd heb.

'n Boel ervaringen rijker, waar ik mijn hele verdere leven uit kon putten. Ik ben nog steeds dankbaar, dat ik die 3½ jaar heb meegemaakt. Het heeft mijn hele verdere leven inhoud gegeven, waar het ons, zeer verwende vrouwen uit het prachtige heerlijke land, vaak aan ontbrak.

M. Beck-Linders

DE BOTJAH ANGON, DE JAVAANSE HERDERSJONGEN

Een botjah angon met zijn karbouwen aan de kalikant.

De javaanse herdersjongen nam vroeger in de dessa-samenleving een belangrijke plaats in.

Toen de bossen nog niet in staatsbeheer opgenomen waren, werden deze beheerd door de dessa-besturen. Delen van deze bossen werden aangewezen als veeweiden. Het vee, koeien, karbouwen en geiten werden overgelaten aan de zorg van knapen van 8 tot 15 jaar.

Aangezien ijzer toentertijd duur was, togen de jongens de rimboe in met als enig wapen de petjoot, de zweep, die men kon vergelijken met die van de cowboys in Mexico. Onderschat u dit wapen niet! De lengte bedroeg 2 tot 3 meter, terwijl de punt soms maar 1 mm dun was. Een slag met zo'n zweep in horizontale richting ter hoogte van uw oog, zou u voor een verder gevecht uitschakelen.

De herdersjongens wisten zeer handig met de zweep om te gaan en er allerlei kunstjes mee uit te halen. Maar zij gebruikten haar toch voornamelijk om zich te verdedigen tegen slangen en soms zelfs tegen panters, die een geit of een schaap probeerden te roven. De aanvallers werden met de zweep op de vlucht gejaagd door de knapen, die in groepsverband op de panters los stormden, al knallend met hun zwepen. Voordat deze herdersjongens huiswaarts keerden en dit gebeurde tussen 4 en 5 uur n.m., naar gelang de afstand naar hun dessa toe, hielden zij gezamenlijk eerst de "otèk". Een groep werd aangewezen om de eigenlijke otèk te verrichten d.w.z. snel met de zweep korte scherpe knallen boven het hoofd te maken, die onderbroken werden door het donderende zweepgeknal van een tweede, kleinere groep. Dit duurde ongeveer een kwartier.

Soms hanteerde de hele groep de zweep met korte knallen, die telkens onderbroken werden door een donderende slag tegen de grond. Het best zou men deze geluiden kunnen vergelijken met die van aangestoken mertjon rentengan (kettingvuurwerk), onderbroken door bommen.

Deze zweepslagensymphonie scheen voor het vee het teken te zijn om huiswaarts te keren, want van alle kanten plachten de dieren aan te lopen om de weg naar de dessa te volgen.

Het gebeurde weleens, dat de knapen zo verdiept waren in een of ander spel, dat zij door de duisternis overvallen werden en dat kon gevaarlijk zijn vanwege rondsluipend wild. In zo'n geval verzamelden zij het vee vlug en bonden aan de staart van de belhamel een doornig takje. Door de beweging van de staart prikten de dorens het dier telkens, waardoor hij begon te rennen om zich ervan te bevrijden. Dit lukte hem weliswaar niet, maar de herdersjongens hadden ermee bereikt, dat het vee snel door het bos trok.

De botjahs angon bezaten bepaalde rechten, die gerespecteerd werden. Loon in geld genoten zij niet. Wel was de eigenaar van het vee verplicht hun eten te geven, tenzij zij thuis verkozen te eten. Met nieuwjaar kregen zij nieuwe kleren, terwijl zij het overigens moesten doen met een oude vermaakte broek of jas van hun werkgever. Na drie jaren dienst hadden zij recht op een kalf.

Eens per jaar werd op een bepaald tijdstip een feest voor hen georganiseerd, de z.g. "baritan botjah angon", in de kosten waarvan de gehele dessa bijdroeg. In de pendopo van de loerah werd een selamatan gehouden, die opgeluisterd werd door de aanwezigheid en het gezang van een ronggeng, een danseres. Na de maaltijd kregen zij een strootje, waarna de dansvoorstelling een aanvang nam.

Aan zo'n selametan was het duidelijk merkbaar hoe schuw en onwennig de herdersjongens zich in het publiek gedroegen, vooral wanneer zij met de ronggeng moesten dansen. Met de sampoor - de draagdoek bestemd voor de danseur - over hals of schouders geslagen, durfden sommigen nauwelijks een stap te wagen, nog minder een handbeweging te maken. In zo'n geval greep echter een danseur in door achter de knaap te staan, zijn handen te grijpen en hem te helpen hiermee de vereiste bewegingen te maken, zo ook met de voeten. Dit gedwongen dansen duurde een babak (danstijd), daarna kwam een ander aan de beurt.

Op een dergelijk feest waren behalve de familieleden nagenoeg alle dessagenoten aanwezig.

Het beroep van herdersjongen bracht vele ontberingen met zich mee. De knapen gingen 's ochtends al heel vroeg van huis om 's avonds eerst terug te keren. Voor het middagmaal kregen zij koude rijst (sego wadang) van de vorige dag mee met wat zout en bij gebrek hieraan 'n handvol beras (rijstkorrels), die tegen de tijd dat zij honger kregen, door hen zelf toebereid werd.

Voor het vuur dat zij hiervoor nodig hadden, maakten zij gebruik van een stuk bamboe, dat in vieren werd gespleten of stukgeslagen. Men heeft echter slechts drie nodig. De eerste werd schuins in de grond geslagen.

In de tweede werd een inkerving gemaakt, met een mesje als dit toevallig aanwezig was. Zo niet dan doet de rand van eenscherpe steen ook wel dienst. De twee laatste werden met de holle zijden stevig tegen elkaar aangedrukt na ertussen opgevuld te zijn met houtschraapsel, vermolmd hout, of koemest. Dat moest droog zijn. De inkerving werd tegen de scherpe rand van de in de grond geslagen bamboe stevig aangedrukt en heen en weer gewreven. Na enkele slagen zag men reeds walm bij gebruik van houtschraapsel (schaafsel kan wanneer het begint te smeulen direct door er tegen aan te blazen vlammen verkrijgen.) Bij gebruik van droge koemest of ver-

(lees verder pag. 11, 3e kolom)

ONTMOETING IN BEZETTINGSTIJD

Niet lang na de capitulatie van het Nederlands-Indische leger in maart 1942 trok ik met enige kennissen in bij mijn zuster, wier man als landstormer was geïnterneerd. Het was een onzekere tijd en Batavia gonsde van de geruchten. De discipline in het Japanse leger was groot, maar er sijpelden berichten binnen over gruweldaden van de stoottroepen, over dieven bij wie de handen waren afgehakt. Een oude Javaanse legende werd opgerakeld, volgens welke een geel ras over Indië zou heersen gedurende een "djagoengan" en dat zou dan zijn drie maanden, de groeiperiode van 'n maisplant. Prompt werd er natuurlijk djagoeng geplant in tuinen van Europeanen. - Na enige tijd hoorden wij dat de verbinding tussen Batavia en Bandoen zou worden verbroken, juist toen mijn zuster in Bandoeng logeerde. Wij durfden haar niet te schrijven en besloten dat ik haar zou gaan halen. Dat was voor mij een hele onderneming maar er zat niets anders op en ik stapte op de trein.

Toen ik in Bandoeng aankwam was de schemering al gevallen. Ik huurde een dogkar en toen we de helling naar de buitenwijk Tjioemboeloeiet opkropen was het al helemaal donker geworden.

De weg was verlaten, de huizen waren verduisterd en ik was er niet bekend. Ik besloot op goed geluk ergens aan te kloppen en na lang wachten verscheen een angstig echtpaar dat mij echter niet kon helpen. Voort ging het weer en daar naderden wij een verlicht huis. Ik stapte uit en was al binnen het hek toen ik zag dat het huis was bewoond door Japanse militairen. Terugkeren zou verdacht lijken en daarom liep ik met de moed der wanhoop door.

De militair die mij te woord stond, sprak gelukkig Engels en begreep wat ik bedoelde. Maar het was per slot oorlogstijd en daarom begon hij allerlei vragen te stellen. Op een gegeven moment vroeg hij naar het ambt van de - inmiddels geïnterneerde - bewoner van het huis dat ik zocht en antwoorde ik "overste". Dat woord kende hij natuurlijk niet en ik wist toen nog niet dat dit het equivalent is van luitenant-kolonel. Toen werd hij wantrouwig; ik moest steeds weer alle militaire rangen opnoemen maar telkens stokten we bij overste. Daarop werd het verhoor langdurig voortgezet. Eindelijk echter leek hij overtuigd van mijn onschuld; ik kreeg een koele dronk en mocht vertrekken. Toen ik trillend van zenuwen opstond zei hij tot mijn verbazing het volgende: Als ik het huis niet kon vinden mocht ik in het zijne overnachten en gaf mij zijn woord van eer als Japans officier dat mij niets zou overkomen. - Het was een vreemd moment, waarin de oorlog terugweek en wij slechts als mensen tegenover elkaar stonden. Ik geloofde hem onvoorwaardelijk.

De dogkarkoetsier had geduldig gewacht en voort ging het weer in de donkere nacht.

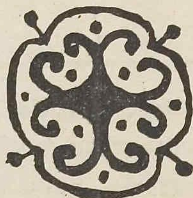
In die tijd van censuur op berichten in binnen- en buitenland grepen de mensen naar dubieuze bronnen van informatie. Toen ik het huis eindelijk vond, bleek dat men daar de avond had doorgebracht met het raadplegen van het "kruis", een planquette, dat alarmerende berichten had doorgegeven. In de nerveuze stemming waarin zij dientengevolge verkeerden, sloeg mijn onverwachte komst in als een bom.

Ik moest alles vertellen en daar de reden van mijn komst leek overeen te komen met wat het kruis had gezegd, vertrokken mijn zuster en ik de volgende dag hals over kop naar Batavia.

De verbinding werd niet verbroken. De djagoengplanten schoten op, droegen vrucht en stierven af, maar de bezetting was nog pas in haar eerste uur. Geen waarzeggers, kruizen of schrijvers in trance konden voorspellen dat de oorlog nog drie jaren zou duren en dat daarna niet alleen het gele, maar ook het blanke ras uit Indië zou worden verdreven.

Ver van mijn geboorteland denk ik nog wel eens terug aan die bewogen tijd en vraag mij af wat er is geworden van de enige Japanner, die ik toen van nabij heb ontmoet. Ik heb hem nooit teruggezien.

A.M.B.

Vervolg "Botjah Angon".

molmd hout moeten er droge bladeren of gras bijgevoegd worden.

De botjah angon genoot een zekere achting bij de dessabevolking, misschien vanwege de ontberingen en de gevaren aan hun beroep verbonden en hun uiterst sobere levenswijze. Was er in de dessa iemand goed ziek, dan kwam de doekoen bij de herdersjongen met een kom water en verzocht hem tegen beloning van 2½ cent in het water te spuwen. Wanneer de zieke genas ontving hij van hem of diens familie uit dankbaarheid nog een geschenk, dat hij zelf mocht bepalen. Genezingen schenen op zo'n manier inderdaad plaats te vinden, misschien wel niet voor de volle honderd procent, maar in het ziekteverloop zou vooruitgang te bespeuren zijn! De dessabewoners zeiden: "'Speel niet met het speeksel van de herdersjongen, het is heus "mann-di". Men kan hier kritisch tegenover staan, maar in die tijd was hij omgeven door een min of meer mystiek aureool.

Natuurlijk hadden zij ook hun streken! Zo bestond een van hun genoegens uit het klimmen in een boom, die men bezig was om te kappen en die op omvallen stond. Wanneer de stam het krakend begaf, juichten zij in koor.

Ook plaagden zij graag slangen, zoals de oeler tampar (tampar - dun touw), een dunne, lange slang of de oeler laree angon (laree-angon betekent herderskind) of de gadoong, een groene niet giftige slang. Wanneer zij een leeg luciferdoosje vonden, maakten zij in de schuif van het doosje een gat en duwden de kop van de slang erin. Het dier kon dan niet zien, verloor zijn koers en schuifelde overal tegen aanbotsend over de grond tot hij tenslotte door het kreupelhout opgeslokt werd. Tot grote hilariteit van de knapen!

Na de eerste wereldoorlog echter kwamen ingrijpende veranderingen, die ook het vrijgevochten rijk van de herdersknapen niet ongemoeid lieten!

R. F. Doelitzsch

God waakt over Zijn kinderen

Een pendant van "God slaapt niet".

Dit laatste is reeds als titel gebezigd voor drie verschillende artikels in T.T., t.w., in het Kerstnummer '72 no's 11 en 12 en No's 13 en 16 van '73 en daarom gebruikte ik voor dit artikel het bovenstaande. Wat ik U hier wil verhalen over één van mijn persoonlijke levenservaringen, gaat over het werkzaam zijn (hoop dat ik het juist heb uitgedrukt) van God; iets heel concreets; God "doet" iets, Hij "waakt" over Zijn kinderen. Tijdens ons slavenleven in de Japanse kampen, waar volgens menselijke berekening toenhelemaal geen uitzicht scheen te zijn op een bevrijding, zelfs niet, toen het halve jaar van 1945 haast om was en zonder dat we ons er van bewust waren dat de bevrijding al zo nabij was, waren de meeste krijgsgevangenen, w.o. ik zelf - reeds uitgeput en totaal verzwakt (ik was al die tijd Goddank, steeds gezond gebleven) vanwege te weinig en minderwaardig voedsel en het zware werk bij de aanleg van railbanen. We startten vroeg in de morgen met het werk op een maag, slechts gevuld met ongol-ongol (een middel om kleren nà het wassen te stijven). Ons middagmaal bestond uit wat rijst met als toespijs "daon ketela-poehoen" (casaveblaren) gekookt in ongol-ongol.

Toch, ondanks dat, zag men menigeen nog zijn handen vouwen om God te danken voor "Het dagelijks brood"......

En zo ploeterden we maar voort, de "toekomst" tegemoet. Tot dusver liet God alles toe, maar, dan kwam het ogenblik dat God zei: "Stop, nu is 't genoeg Nippon!" Op dit punt dan, begint de eigenlijke story, waar God begint met de bevrijding van Zijn kinderen.

Het gebeurde een week na 19 juni; voor mij een datum om nooit te vergeten; de geboortedatum van mijn vrouw. 't Was 26 juni 1945. De dagelijkse arbeid was volbracht en we keerden weer "huiswaarts" toe, de kilometers lange weg naar onze barakken; gelukkig niet meer te voet, want de railbaan was tot op dit laatste aangelegde gedeelte - een stuk voorbij het plaatsje Moearo, in de residentie Sumatra's Westkust - reeds berijdbaar voor de corveetrein. A propos, misschien zouden enkelen onder U bij dit realistisch verhaal een getuige willen hebben (voor de "zekerheid") Wel, ik zal U er één noemen hopende, dat van de 6000 abonnees (of 2 à 3 x zoveel lezers) misschien een enkele onder U - hem zullen kennen en hoop ikzelf ook, dat hij nog springlevend is, in Holland of elders ter wereld...... Zijn naam is: Ventje van Loo, ex-boxer uit Semarang (Karang-Asem). Dus op die dag 26-6-1945 reden we huiswaarts toe **per trein,** bestaande uit een (zware) locomotief met ongeveer een dozijn open railwagens achter zich. Ventje van Loo en ik en nog vele andere tawanans zaten in één van de achterste wagens. Toen we zo ongeveer 20 minuten gereden hadden, merkten we plotseling dat uit de vóór ons rijdende wagens de inzittenden er uit sprongen. We beseften niet wat er gaande was, maar volgden toch hun voorbeeld, want "iets" moest er wel gebeurd zijn, dat we later pas wisten.

Enfin, van Loo, die aan m'n rechterrechterkant zat, sprong de rechterkant uit en ik naar links. Niet vermoedend, dat aan de linkerzijde van de spoorbaan een metersdiepe - naar mijn mening minstens 8 meter - taluud aanwezig was, sprong ik dus "blindelings" uit de wagen en belandde pardoes op de keiharde bodem van een droge rivierbedding. Doordat ik rechtstandig beneden aankwam, ondervonden mijn benen de eerste reactie en in het volgende korte ogenblik knapte mijn rechter onderbeen finaal in tweeën. Toen ik een poosje later uit de diepte opgehaald werd, moest ik mijn onderbeen met beide armen ondersteunen om het geheel gestrekt te krijgen, want het onderstuk van het been hing letterlijk en figuurlijk slechts aan wat vlees en vel; de huid aan de voorkant van mijn scheenbeen was opengescheurd door de scherpe gebroken delen van het been. Meetkundig uitgedrukt: Na de val was mijn been geen gestrekte hoek meer van 180°, maar vervormd tot een stompe hoek van 190 tot 200°

Enfin, we kwamen toch "thuis" met een klein oponthoud. Later vernam ik, dat één van de houten liggers van de spoorbrug waar de locomotief op dat ogenblik over moest, begon te breken onder het gewicht van de locomotief. De Jap. machinist en de Indonesische stoker, reagerende op het gekraak van het brekende hout, raakten in paniek en sprongen meteen uit de locomotief.

Toen onze jongens uit de voorste wagens dat zagen, begonnen ook zij er uit te springen en zo liep de één na de andere wagen leeg...... Hier ben ik aan de tweede phase van mijn verhaal gekomen.

Mijn eigen barak zag ik sindsdien niet meer terug, want ik kreeg een plaatsje in de ziekenbarak in een apart gedeelte waar de echte zieken niet lagen.

Lag daar moederziel alleen en 't was stil om me heen. De verpleger, die mij het avondeten bracht, vertelde me, dat ik de enige was bij dit incident met een gebroken been; veel liepen kneuzingen op en schaafwonden, verzwikte en ontwrichte polsen, duimen, enkels, etc., etc.

Het werd avond, ik was niet gewend aan die stilte om me heen; gewoonlijk was er tegen deze tijd nog gezellig gepraat op m'n tempatje en geroezemoes uit andere hoeken van onze barak...... Ik kon de slaap maar niet vatten, lag nog na te denken over de gebeurtenissen van deze dag. Toen flitste 't door m'n hersens: "Waarom moest "ik" juist m'n been breken...... Maar niets gebeurt zonder God's wil ......dus, heeft God het zo gewild......" "Maar waarom en waarvoor heeft God het gedaan?" Met al die vragen in me, viel ik eindelijk in slaap. Maar God's antwoord liet niet lang op zich wachten beste lezers.

De volgende ochtend was het de eerste keer in m'n gevangenschapsleven, dat ik niet mee hoefde op corvee. Vaag hoorde ik die morgen het vertrek van onze jongens naar hun job. Gewoonlijk kwamen we 's middags tussen 5 en 6 uur thuis, maar vandaag was het stil. Het begon reeds te schemeren; de avond viel. Het werd tien, elf uur en nog geen teken van de jongens. Eindelijk, tegen middernacht kwamen ze thuis; hongerig en vermoeid wellicht. Ook deze tweede nacht viel ik niet makkelijk in slaap en toen lag ik weer te denken, lag te turen naar de plafondloze ruimte onder de rieten dakbedekking, totdat plotseling een inwendige stem tegen me zei: "Dit late thuiskomen heb je toch nooit meegemaakt, wel? Vandaag heb je lekker mogen uitrusten...... Je behoeft niet meer mee op corvee, voor jou is de "jasumy" al aangebroken!"

Wel, beste lezers, DIT was God's antwoord op mijn vragen van de vorige nacht. Toen wist ik ook meteen waarom ik een gebroken been "moest" oplopen. God liet het niet verder toe dat ik voor Nippon moest ploeteren. God waakte over mij *). De volgende nacht kwamen onze jongens om 12 uur nog niet thuis; ze kwamen om half 5 's morgens thuis en om 6 uur na 1½ uur rust, moesten ze weer aantreden voor corvee...... Intens treurig!

"De railbaan moest klaar", zei de Jap, maar niet lang ná mij, misschien 2 maanden later, kwam ook voor hen de algemene jasumy en werden we allen op transport gesteld naar Pakan Baroe. Vélen van ons, oud Indisch-gasten hebben in onze jeugd zeker wel het (P.J.C.) lied gehoord of zelf meegezongen: "Kinderen van Eén Vader, zijn wij allemaal", maar...... (hier hoort een maartje bij), zoals in vele gezinnen en in ons eigen gezin weten we bij ondervinding, dat er twee of meer soorten zijn van kinderen; gehoorzame en ongehoorzame, eigenwijze, enz., enz. Tot welke soort zoudt gij willen behoren?

Nachrift. Voordat wij, tawanans, voorgoed de barakken van Pakan Baroe

Progressie...
waarheen?
Hol niet. Sta stil.
Bezin.

verlieten, hebben we nog iets "ongewoons" mogen beleven. Op een ochtend kregen we na ons ontbijt ieder een gloednieuwe tjawat (soort lendendoek welke behoort bij de Japanse huis-, tuin- of keukenkledij).
Hierna kwam nog even iemand ons vertellen, dat we hoog bezoek zouden krijgen. Mijn "bed" stond voorin, vlak naast de ingang van onze barak. Even later hoorde ik buiten stemmen van naderbijkomende personen en weer even later kwam het aangekondigde bezoek de barak binnen. We waren allen verwonderd, dat de eerste die binnentrad een net geklede dame was. Ik herinner me nu nog dat ze een lichtrose japon aan had. Achter haar liepen enkele Engelse Hoofdofficieren. Nog groter was mijn verwondering, toen die dame in de richting liep waar ik lag en haar hand naar me toestak en zei: "How are you?" Onze dokter die haar begeleidde, boog zich naar me toe om me toe te fluisteren: "Ze is Lady Mountbatten". Zo iets gebeurt niet dagelijks, wel! En dan nog dit slotstukje. Een dag of wat na dit bijzondere bezoek, werd ik in een stretcher gelegd en naar de verbandkamer gebracht waar Kapt. Dr. Kingma en zijn collega Dr. Ramshorst, bezig waren. "Kerel" zei Dr. Kingma, "vandaag krijg je van me een gloednieuw, schoon, verband en dan ga jij de lucht in naar Singapore. Dr. Kingma bracht me persoonlijk in een truck naar het vliegveld Bangkinan en hielp mee om de stretcher waarop ik lag in het wachtend vliegtuig te plaatsen. Met een ferme handdruk nam hij afscheid van me. En in Johore Bahru Hospital kwam Dr. Ramshorst mij ook nog eens even opzoeken.

Hamar, Tampa, Florida

*) Misschien mogen we hierbij tóch schuchter vragen: "Zij die omkwamen, waakte God over hen **niet?"** Dit ter overdenking van alle lezers. - Red.

TO ALL ALLIED PRISONERS OF WAR

THE JAPANESE FORCES HAVE SURRENDERED UNCONDITIONALLY AND THE WAR IS OVER

WE will get supplies to you as soon as is humanly possible and will make arrangements to get you out but, owing to the distances involved, it may be some time before we can achieve this.

YOU will help us and yourselves if you act as follows :—

(1) Stay in your camp until you get further orders from us.

(2) Start preparing nominal rolls of personnel, giving fullest particulars.

(3) List your most urgent necessities.

(4) If you have been starved or underfed for long periods DO NOT eat large quantities of solid food, fruit or vegetables at first. It is dangerous for you to do so. Small quantities at frequent intervals are much safer and will strengthen you far more quickly. For those who are really ill or very weak, fluids such as broth and soup, making use of the water in which rice and other foods have been boiled, are much the best. Gifts of food from the local population should be cooked. We want to get you back home quickly, safe and sound, and we do not want to risk your chances from diarrhoea, dysentry and cholera at this last stage.

(5) Local authorities and/or Allied officers will take charge of your affairs in a very short time. Be guided by their advice.

Bovenafgebeeld strooibiljet werd direct na de capitulatie van Japan verspreid. Niet veel krijgsgevangenen zullen zich echter deze pamfletten herinneren, daar deze slechts in beperkte getale werden verdeeld. Ter gelegenheid van het feit dat het deze maand 28 jaar geleden is dat de oorlog in de Pacific ten einde was, reproduceren wij hier nog eens dit document uit die veelbewogen dagen.

Apen

Het was niet altijd even triest, soms lachten we met elkaar, ja, alle dames uit de Vondelstraat in Bandoeng met pendafteran Blanda Indo 3. (Echt of niet). Al was er, God weet het, weinig om te lachen, de slag in de Koraalzee was aan de gang.

Het was bekend, dat de Jappen om hun eenzaamheid te verdrijven, graag huisdieren namen. Poedeltjes en apen waren favoriet. Op een ochtend stopte er een grote legertruck voor ons hek. Hemeltje alweer huiszoeking, ging het door mijn hoofd. Het alarmsein werd gegeven, de huisgenoten waren gewaarschuwd. Ik bleef gluren door een gaatje in het ruitenpapier. (gordijnen hadden we al lang niet meer.) Er stapte een jonge vliegenier uit, die alle huizen monsterde. Bij de meeste waren alle blinden opeens dicht. Ik droeg mijn dochter op de honden in de achterkamer op te sluiten, en drentelde de voortuin in.

De Jap lachte vriendelijk en vroeg iets. Ik schudde automatisch neen. - Wat neen - zijn hand ging dreigend omhoog. Nu, dan ja. Dat was beter, hij lachte weer, tilde het zeil van de truck op, en haalde een grote Lampongaap te voorschijn. De hemel sta me bij, apen beten me vanaf mijn kinderjaren. Het arme dier had een kabeltouw om zijn nek, een ruk aan het touw, en daar zat aan de andere kant een klein grijs aapje, dat direct langs mijn been omhoog kroop. Beide apen knabbelden op een stuk pisang met hun afgevijlde tanden.

De Jap hield een heel verhaal tegen me, maar omdat ik nog steeds geen Japans verstond, knikte ik op goed geluk, en aaide het kleintje. Hij klom weer achter het stuur, bedacht zich, en gooide een slordig ingepakte boengkoes op het grind. Daar stond ik dan, als in een circus met twee apen. Binnen een woedend geblaf van de honden, dus de de straat maar op. De ramen vlogen open, en stikkende van het lachen riepen de buurvrouwen: Hé, Tante Dien! Wat een lieve apen! Bent u niet blij?

Ik schuifelde de Da Costa Boulevard op, want het aapje in mijn kuit belemmerde vlot lopen. De Lampongaap vlooide zich, en liep rustig mee. Wat te doen? Maar er kwam hulp in de vorm van een groepje Javanen, met keurige hoofddoeken om.

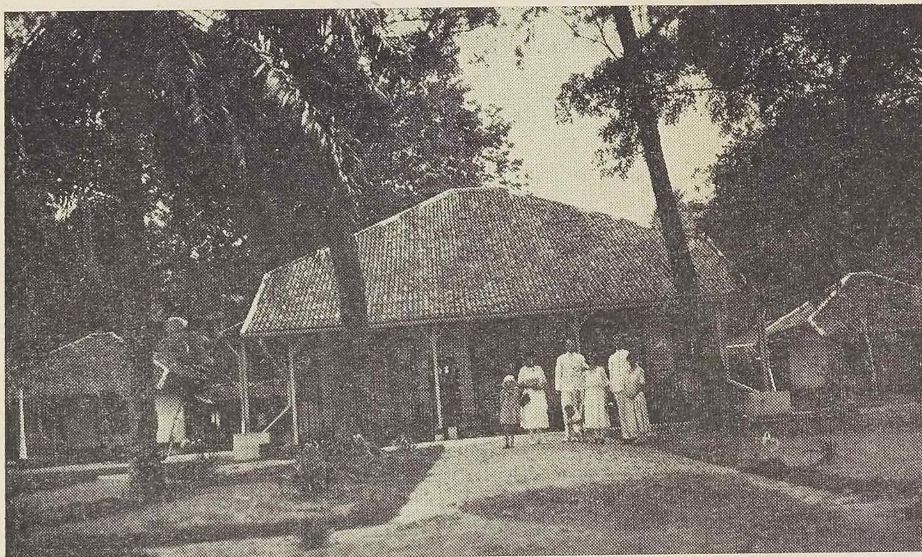
Wat wilde Mevrouw met de apen? Mevrouw zocht een goed tehuis, ze had moeite met pisangs kopen. Dat was een redelijk motief, leek me.

En zo was ik binnen vijf minuten weer in mijn tuin terug. Zonder kabeltouw. Ik raapte het pak op en vloog naar binnen, hier lagen ze ook al in een appelflauwte. O Mam, als je gezien had hoe je daar stond, net een berenleider. Ik moest naar de badkamer om me te verschonen, de honden waren wild door de gehate apenlucht. ' Avonds vierden we feest, want in het pak zaten een cake, een heus wit brood, en een tros pisangs.

D. de Raadt-Prange

RIOUW

Controleursvrouw op Karimoen

De controleurswoning op Karimoen, ervoor controleur Moll, zijn gezin en enkele gasten.

Karimoen was een eilandje in Straat Malaka, behorend tot de Residentie Riouw en Onderhorigheden, zoals dat toen nog heette.
De controleur was er de enige Europeaan. Er was een tangsi met 8 gewapende politie agenten onder een korporaal. En samen handhaafden ze rust en orde over een aantal eilanden en eilandjes. Voor tournees had mijn man de beschikking over een kleine, met hout gestookte, stoomboot.
Daarmee bereikten we Singapore in vijf uur en de hoofdplaats Tandjong - Pinang in tien uur.

Het controleurshuis stond apart in een grote tuin, die uitliep op het strand. Opzij en erachter lag een grote klappertuin. De kleine kotta lag buiten gehoors bereik.
De voorganger van mijn man was een boedjang, dus toen wij verschenen met een blond kindje, was dat een bron van vermaak. Ik kon geen wandeling met hem maken, of hele drommen liepen achter me aan; men riep het elkaar toe: "Boedda!"

Dus besloot ik op een morgen ieders nieuwsgierigheid te bevredigen. Ik zette de baby in zijn kinderwagen en wandelde de kotta door, sloeg alle zijwegen in, liep langs elk huis, zodat werkelijk iedereen aan zijn trekken kwam. Ook de oudere Chinese vrouwtjes die met hun gebonden voetjes nooit verder kwamen dan even buiten hun huisdeur. Daarna kon ik elke dag rustig mijn ochtend wandelingetje maken.
Was mijn man op tournee, dan zat ik met de baby moederziel alleen, maar goed bewaakt. 's Avonds verschenen twee oude sampanroeiers, elk gewapend met een grote klewang. De ene legde zich te slapen in de voorgalerij, de ander in de achtergalerij. Op een nacht schrok ik wakker van n' heidens lawaai, geschreeuw, gegil! Ik sprong uit bed en gooide de luiken open. Onder het raam had een sampanroeier zich opgesteld en zei sussend: "Djangan takoet njonja, saja djaga."
De volgende morgen hoorde ik, dat het dak van de gevangenis het had begeven; vandaar het tumult. Er was niemand gewond en niemand gevlucht.

Er waren enige kleine kede's in de kotta, waar het hoognodige te krijgen was. Een Chinese boot voer op Singapore, en bracht twee maal per week boodschappen en post mee. Ook steeds een koeienpoot, Die werd op de pasar opgehangen en de importeur sneed er stukken af ten verkoop. Mijn huisjongen een ter plaatse gestrikte ex-soldaat. placht zich naast de poot op te stellen, en als er een lap afgesneden was, die hem wel leek, mocht hij die voor me kopen.
Er was van dat vlees nooit veel te maken. Het was zo taai; je moest het steeds malen. Met gehakt, haché en ragout was je uitgepraat. Maar wat kon je eindeloos varieren met sambalans.
Op een morgen, toen ik weer eens alleen was, haalde ik de baby uit zijn bedje. Het kind gloeide van de koorts en zijn ene beentje had twee maal de omvang van het andere.

Een dokter hadden we niet en mijn man was weg met de boot.
Ik legde het ventje, geheel ontkleed, op tafel en riep al het personeel er bij om raad. Iedereen keek en ineens riep de djongos: "Itoe dia!" en hij wees op twee kleine plekjes op het beentje. Een schorpioen had toegeslagen.
De dag tevoren had zijn matrasje buiten in de zon gelegen; zo was de schorpioen waarschijnlijk mee in bed gekomen.
Ik legde een waterverband aan, dat ik geregeld ververste, gaf hem zoveel mogelijk te drinken en hoopte en bad. Na drie angstige dagen daalde de temperatuur en slonk het beentje. Toen mijn man terugkwam, kroop de baby weer tierig door de box.

Mijn man had nogal eens te maken met de politie van Singapore. Een boosdoener uit Karimoen kon gemakkelijk ontkomen naar de overwal, en omgekeerd. De officiële procedure was voor deze dingen natuurlijk waanzin; het waren nooit zo grote zaken, maar ongestraft konden ze niet blijven. Als mijn man aankwam, stond er een agent met de schuldige aan de ka; hij ging altijd gewillig mee. Omgekeerd leverde mijn man iemand af, die in Singapore werd gezocht. Zonder haarkloverij bleven zo recht en orde gehandhaafd. En ieders rechtsgevoel was bevredigd.

Een verblijf in Singapore was duur en het controleurstractement maar klein. Daar kwam nog bij, dat de gangbare munt op Karimoen de Singapore dollar was, en die stond *f* 1,40. Maar we maakten een spaarpotje! De controleur was tevens havenmeester. Daarvoor ontving hij natuurlijk niets. Maar als hij op zondag een boot moest inklaren, kreeg hij *f* 9,—. En daarvan spaarden wij. In 1924 was *f* 9,— heel wat waard. Wanneer er na maanden genoeg in het potje zat, en mijn man voor zaken naar Singapore moest, konden we mee. Heerlijk zo'n paar dagen in een grote stad, je haar laten knippen, in een taxi zitten, winkels kijken, een ijsje eten... Maar ook heerlijk weer thuis te komen in de rust en de stilte.

Zo nu en dan deed een schip Karimoen aan. Zo kwamen eens 2 mannen van een grote oliemaatschappij uit Singapore, die besprekingen met mijn man te voeren hadden. Ze vroegen ons 's avonds te dineren, en toverden ons heerlijkheden voor uit de "cold stores" van Singapore, onbetaalbaar voor een jong controleur. Met een bloedend hart moest ik de uitnodiging afslaan. De baby was koortsig en ik durfde hem niet alleen te laten.
Geen nood. Alle heerlijkheden, plus de kok, kwamen aan wal, en we hielden thuis het eetfestijn. Ze hadden zelfs een grammofoon meegebracht om het feest op te luisteren. Weer zomaar wat herinneringen aan een lang vervloden tijd.

A. Moll-Lips

Nederland - Perzië
Een Episode Van 350 Jaar

Dat de activiteiten van onze 17de eeuwse voorouders zich veel verder uitstrekten dan het gebied van het tegenwoordige Indonesië is over het algemeen wel bekend maar van de geschiedenis daarvan is men meestal niet of weinig op de hoogte.
Een relaas van die activiteiten in en om de Perzische Golf is daarom nu misschien wel op zijn plaats.

Ter gelegenheid van het feit dat het dit jaar 350 jaar geleden is dat de V.O.C. haar eerste betrekkingen aanknoopte met Perzië, plaatsen wij hieronder een artikel van de hand van de Heer G. A. Schotel dat een overzicht bevat van drie- en een halve eeuw Nederlands-Perzische betrekkingen. - Red.

Op 16 juni j.l. werd door onze Ambassadeur in Iran, P. Renardel de Lavalette (in Malang een zeer bekende naam) te Teheran een groot tuinfeest gegeven voor een 1500 genodigden ter herdenking van het feit dat precies 350 jaar geleden Opper-Koopman van de V.O.C., Hubert de Visnich in de toen nieuwe haven van Bandar Abbas voet aan wal zette, doorreisde naar de toenmalige hoofdstad van Perzië, Esfahan en zijn geloofsbrieven overhandigde aan Shah Abbas de Grote (1587 - 1629) van de destijds aan de macht zijnde Safavidendynastie.

Dit was het begin van een zeer snelle en gunstige ontwikkeling der betrekkingen tussen Perzië en de Republiek der Verenigde Nederlanden op commercieel en cultureel gebied. Factorijen werden gesticht te Bandar Abbas, Esfahan en talrijke andere plaatsen in het binnenland en langs de kust. Al gauw hadden de Nederlanders hun Engelse en Franse concurrenten overvleugeld en zij verkregen nagenoeg een monopolie in de zijde- en tapijtenhandel. Op verzoek van Shah Abbas verdreven zij de Portugezen uit het aan de overzijde van de Perzische Golf liggende Muscat.

Merkwaardig is de belangrijke rol die een aantal Nederlandse schilders speelde. Jan Lucasz. van Hasselt werd in 1626 door Shah Abbas naar Nederland gezonden ter begeleiding van de eerste Perzische Ambassadeur bij het hof van Prins Frederik Hendrik, Musa Beg.
Andere bekende schilders waren Philips Angel, Cornelis Dapper en Cornelis de Bruin. Laatstgenoemde schilderde o.m. een zeer geslaagd portret van Shah Sultan Hussayn (1694 - 1722), de laatste effectieve heerser der Safaviden-dynastie.
Onze eerste Ambassadeur, de Visnich kwam echter treurig aan zijn eind. Tijdens een overlandreis per karavaan naar Europa werd hij bij Aleppo door bandieten vermoord. Na de Afghaanse invasie in Perzië (1722) moest de Nederlandse Factorij in het belegerde Bandar Abbas worden gesloten en verplaatste het zwaartepunt der geslonken Nederlandse handel zich naar Basra dat toen in Turkse handen was. Ongelukkigerwijs kreeg de vertegenwoordiger der V.O.C., Baron von Kniphausen teveel belangstelling voor een aanvallige jongedame die ook de aandacht van de Turkse Gouverneur had getrokken. Ergo exit V.O.C. uit Basra. Maar von Kniphausen was een avontuurlijk man en niet voor één gat te vangen. Promp bezette hij Kharg eiland en blokkeerde daarmee de uitgang van Basrah naar zee, de Shatt-el-Arab.
Onder Nederlands gezag kwam Kharg tot zeer grote bloei, waaraan echter een zeer plotseling eind werd gemaakt toen de Perzische roverhoofdman, Mir Mohanna van het op het vasteland gelegen Bandar Rig, door een krijgslist het eiland wist te bezetten. Er zijn nog talrijke sporen van de Nederlandse bezetting op Kharg te vinden. Het eiland is sinds een 15-tal jaren tot nieuwe bloei gekomen als een der voornaamste laadplaatsen voor mammoethtankers in de wereld. Nederlandse aannemers en baggerbedrijven hebben aan die recente ontwikkeling meegeholpen.
Na het verlies van Kharg vestigden de Nederlanders zich in Bushehr maar konden het niet bolwerken tegen de Engelsen die daar reeds vaste voet hadden. En zo kwam er geruime tijd een dieptepunt in de Nederlands-Perzische betrekkingen.
Perzië zelf ging onder de Khajarendynastie (1795-1925) een tijd van achteruitgang en diep verval tegemoet.
Maar met het optreden der Pahlevidynastie met als eerste vorst Reza Shah (1925 - 1942) begon een nieuwe periode van bloei. En van Nederlandse activiteiten.
Dit zette zich na afloop van de 2de wereldoorlog in versterkte mate voort onder het bewind van de huidige vorst, Mohammad Reza Shah.
Zo werden een vijftal jaren geleden de beide havens, Bandar Abbas en Bushehr die volkomen in verval waren geraakt geheel herbouwd volgens een plan van Prof. Ir. A. Segond von Banchet en onder toezicht van het Nederlandse ingenieursbureau Nedeco.
Talrijke Nederlandse firma's gingen joint-ventures aan met Perzische partners en het gevolg daarvan is de aanwezigheid van een kleine 1000 Nederlanders in Teheran.
En nu zullen van 23 tot 28 juli een tweetal Nederlandse oorlogsbodems, de Limburg en de van Galen de nieuwe haven van Badar Abbas aandoen en daarmede relief geven aan de reeds op velerlei gebied uitstekende Perzisch -Nederlandse samenwerking.

G. A. SCHOTEL

Shadowmen of Malaysia

Dit las ik in een TV-gids, om precies te zijn, begin augustus 1972 tijdens mijn verblijf in Glendora - onderdeel van de agglomeratie Los Angeles. Waaraan denk je, als je zo iets leest? Geheimzinnig rondsluipende figuren in de tropennacht, geheime genootschappen, elkaar op leven en dood bevechtend met moorden, stille kracht en wat al niet. Bovendien was dit een uitzending van een der weinige non-commercial channels, bekend om natuurfilms, documentaires, etc. Dus: TV aan.
Het begint met een vrolijk zonnig tafereel in de rijstvelden van Malaya, vrouwen wuiven enthousiast naar enkele passerende trucks, van waar uit muziek klinkt, die je doet denken aan de bekende muzikale rondritjes door een Indische kotta als reclame voor stamboel. De trucks stoppen in 'n dorp, overal blije gezichten, vooral van de jeugd. Mannen stappen uit en slaan op efficiente wijze een verhoogde toneelloods (panggoeng) op. Daarbinnen wordt een grote pisangstam vlak voor het "voetlicht" gelegd en dan zie je close ups van een ernstige oudere man heel voorzichtig uit een kist...... néé, toch...... já toch......, een ris wajangpoppen halend en ze reverent in de pisangstam prikken.
Nou snap je de titel. Wajang = bajang = schim, schaduw = SHADOW. En de hele troep, waaronder een simpel gamelan orkestje van vier man, heten nu SHADOWMEN. Misleidend, nietwaar? Enfin, de dalang brengt een reukoffer, vergezeld van gebeden en midden op de dag begint de vertoning. En de nontonners enthousiast, nee maar! Naar mijn mening kunnen ze in zo'n korte tijd nooit een voorstelling van een hele nacht of nachten geven, maar wel spannende fragmenten, gelardeerd met komische scenes en (net als de badoet Stamboel) moppen, waarom iedereen lacht. Vrij laat in de middag is het uit en dan is het ook: Inpakken en wegwezen. De toeschouwers kenden of herkenden de wajangfiguren, leefden allen echt mee en zogezien is zo'n troep reizende Shadowmen een welkome afwisseling in hun simpel bestaan.

V. N. Moens

LONEN EN PRIJZEN

Vóór mijn vertrek naar Sumatra brak door een val het lensje van mijn zaklantaarn. Eigenlijk is het geen lens, maar een doodgewoon rond stuk vensterglas. Er moest een andere komen en de winkelier rekende me er een riks voor. Of ik zo vriendelijk wilde zijn de volgende week terug te komen, dan was het werkstuk wel klaar, zei hij.

*

In Medan brak het glaasje weer en moest vervangen worden. Hoeveel ik er wilde hebben, vroeg de Chinese toko eigenaar. Tiga? Okay, tiga. Of ik zo vriendelijk wilde zijn even te wachten. Ik wachtte. Tien minuten. Toen waren de tiga glaasjes klaar. Perfect op maat gesneden. Nul fout. Wat of ik schuldig was, vroeg ik nieuwsgierig. Hij antwoordde: "Lima puluh rupijah" en mijn kompjoeter rekende bliksemsnel uit: "Vijf en dertig en een halve Nederlandse cent" ! ! !

*

Figaro...... figaro...... fie-ie-garooooo!! Alvorens naar Indonesië af te reizen heb ik eerst nog even mijn haarkunstenaar (tukang potong rambut) een bezoek gebracht om me te laten adoniseren. Men moet goed verzorgd in zijn geboorteland aankomen nietwaar? Na een half uur gewacht te hebben, welke tijd ik doorbracht met het inkijken van zulke tijdschriften als Libelle, Margriet en o ja Panorama, was ik eindelijk aan de beurt. Ik nam plaats, maar de operatie kon niet direct starten, aangezien de haarkunstenaar eerst uitgebreid de vloer moest aanvegen om alle rommel die vorige klanten achtergelaten hadden op te ruimen. Toen begon hij aan zijn eigenlijke werk en dat kostte mij vijf gulden en vijftien cent Nederlands Courant.

*

Drie weken in Medan en het was weer tijd om de haarsnijder op te zoeken. Ik vond een kapper. Keurige zaak bemand met keurig personeel. Of ik zo goed wilde zijn onmiddellijk plaats te nemen. Kapmantel, handdoeken (handuk) waren helder schoon, tondeuze en schaar scherp. Na geknipt te zijn werd ik geschoren met een dusdanig behoorlijk aangezet scheermes dat mij het gevoel gaf of mijn wangen met een veertje werden gestreeld. Hierna vroeg men mij beleefd of ik wenste dat mijn aangelaat gemasseerd werd met welriekende zalven en/of oliën? Trima kasih. Of mijn handen dan verzorgd moesten worden door een paar charmante jonge dames? Trima kasih. Welaan, dan kunt u aan de kassa afrekenen. Berapa? Doea ratoes roepijah toean! En mijn kompjoeter rekende bliksemsnel uit: Dat is in Nederlandse Courant de somma van één honderd drie en veertig cent!

G. H. Bartman

Het Bommenmagazijn

U kunt het geloven of niet, maar het oerlelijke gebouw, bij velen Uwer wellicht meer bekend onder de naam "Bommen- of Munitiemagazijn", staat er waarachtig NOG steeds! Op dezelfde plaats, nl. eind (zo ge wilt begin) Westerbuitenweg, hoek Griseseweg, achter de voormalige Hollands-Chinese Lagere school (1922) in de stad aller Krokodillen: Soerabaja.
Even oerlelijk en geel gekapoerd als vroeger.
Toen ik in het jaar 1912 als knaapje in Soerabaja kwam, was het daar in de buurt van dat magazijn maar een wilde, woeste boel hoor. Aan de achterkant b.v. lag een schaduwrijke plas of poel, mijn viswater, waaruit ik menige vette lilih of koetoek getrokken heb. Die prompt in de mandibak geloodst werden, overigens tot groot ongenoegen van velen.
Als je daar zo, staande "aan d'oever", op je dobber, een oude fleskurk stond te staren, werd je ondertussen door de wachtman van post III zwaar in de gaten gehouden (je kunt nooit weten wattie doet). Ik heb in de verste verte niet kunnen dromen, ooit nog eens op die post op wacht te moeten staan. Toch is dat gebeurd en wel in 1940, toen wij werden gemobiliseerd. Onder het fiere motto: Tisplih datieder jongen foor donafhankelijke Heit fan sein heliefde Faderlan, etc., etc......
Ik kwam in 1969 terug (on revient toujours à son premier amour) en zo waar, masih ada! Oerlelijk en wel!
Herinnert U zich?
In de tijd tussen de wachturen knepen we even uit om te trachten in het nabij gelegen "Klein Sjanghai" iets ordentelijks te bemachtigen, dat de inwendige mens ten goede zou kunnen komen. Waar het gebouw nu voor gebruikt wordt, ik weet het niet. Ik dacht als opslagplaats voor "onderdil-onderdil mobiel" of iets dergelijks.
Maar vroeger, vroeger klopten we hier onze wachtjes. Nou en of. Met de vinger aan de trekker van onze lange Model 95!

G. H. Bartman

NOGMAALS: BENOWO, OELIHK, BENTJEE

In T.T. van 1 april en 15 juni plaatsten wij inzendingen over de Benowo, Oelink en Bentjee. Hieronder laten wij nog een reactie hierop volgen van de hand van de Heer H. van Laar. - Red.

•

In de "Tong-Tong" van 1 April j.l. vond ik een artikel, dat mij weer eens op mijn stokpaardje hielp, n.l. de vogels van Indonesië, en waarover ik dan ook graag weer in mijn schrijfmachine klim. De eerste vogel van het rijtje deed mij al dadelijk een beetje raar opkijken. Als het ten minste een vogel is! Wat wil n.l. het geval? Naar aanleiding van bedoeld artikel ben ik natuurlijk meteen als een detectieve mijn boeken over dieren in Indonesië gaan uitkammen, temeer nieuwsgierig omdat ikzelf dit dier evenmin ooit gezien of gehoord had. O.a. het werk van Dr. H. C. Delsman en niet te vergeten het standaardwerk door J. H. van Balen, die de namen van dieren zelfs in verschillende Indonesische dialecten vermeldt.

Echter in geen velden of wegen ook maar een "Benowo" te bekennen. Omdat de schrijver van het artikel de gedachte had geopperd, dat het wel eens een "zwarte uil, ter grootte van een raaf" zou kunnen zijn, ook het hoofdstuk Uilen nog eens extra nageplozen, maar ook alweer zonder enig resultaat. Kennelijk weet de schrijver, die zich althans het geluid herinnert, dus nog meer van het dier af, dan de auteurs van genoemde boekwerken.

Toen ik de datum van het nummer van deze T.T. zag, moest ik onwillekeurig heel eventjes lachen bij een ondeugende gedachte, zo van: "Zou het niet een ......" Maar neen, dat was het natuurlijk niet. Al met al ben ik wel razend benieuwd, wie ons uit het raadsel "Benowo" helpt, zoals je begrijpen zult.

Ook de **Tjulik** (of **Ulik**) behoort niet tot de orde der Uilen, maar, evenals de Piet van Vliet, tot de Koekoekachtigen, die in Indonesië rijkelijk vertegenwoordigd zijn. De Tjulik behoort n.l. tot de Gaaikoekoeken of Koeïls. Eudynamis scolopacea, zoals de wetenschappelijke naam luidt. Het is het mannetje, dat "tuhu" of "tuwo" roept, "zij" daarentegen "tjulik" of "ulik", waaraan zij dus ook hun Indonesische namen danken. Dat hun roep in verband wordt gebracht met dieven, is mij bekend. Ik heb mij laten vertellen, dat dieven die met hun tweeën op pad zijn, beurtelings de roep van deze vogels nabootsen. Zodoende brengen zij de bewoners van het belaagde huis in de waan, dat het de vogels zijn, en kunnen de dieven ongemoeid hun slag slaan. Volgens deze lezing zouden de vogels zelf dus niet de voorboden van dieven zijn. De **Piet van Vliet**, inheemse naam Kedassie (Cacomantis sonneratii), 'n Lijsterkoekoek. De reputatie, die deze vogel geniet als onheilsbode is overbekend. Ik geloof niet, dat er veel Indischen zullen zijn, aan wie dit onbekend is. Grzimek rekent het geslacht Cacomantis, waartoe hij behoort tot de veelzeggende naam van Ongelukskoekoeken. (Laat me er meteen bij zeggen, dat er nog enige soorten van bestaan). Ook hij behoort dus tot de Koekoeken, al is zijn roep anders dan die van onze Europese Koekoek. Zijn gewoonte om zijn eieren in de nesten van andere vogels te deponeren, wijst echter ook al duidelijk in die richting. Immers je reinste Koekoeken-manieren, voor deze vogels welhaast spreekwoordelijk. Het zal nu zeker niemand meer verwonderen te vernemen, dat ook de Tuhu (of beter gezegd de Tjulik, want het is natuurlijk de'zij") met soortgelijke Koekoeken-allures is behept. Volgens Delsman deponeert zij haar eieren in de nesten van grotere vogels, o.a. kraaien.

De **Kukubeluk** is inderdaad een Javaanse Uil, ...evenwel niet de **Visuil**, - het is de Javaanse **Bosuil** (Strix seloputo). De **Visuil** is de **Ketupa**, welke Indonesische naam we terugvinden in het Latijnse Bubo ketupa of Ketupa javensis. Wat over de **Priendjak** of Javaanse Snijdervogel (Prinia familiaris) verteld wordt, is ook mij bekend. Wist je overigens, dat sommigen pleegden te tellen, hoe vaak deze vogel telkens zijn eigen naam roept? Daaruit leiden ze dan af, hoeveel man sterk de te verwachten tamoe zou zijn.

Nu ben ik zelf een door en door gelovig mens, en sta ik, overeenkomstig het Bijbelwoord, sceptisch tegenover de bijgelovigheden omtrent de roep van bepaalde vogels. Maar dit neemt toch niet weg, dat ik je enige aardige staaltjes over deze vogels eenvoudig niet kan onthouden.

Zo zou op een keer in de tijd, toen mijn ouders nog een hotel hadden, een muziekgezelschap bestaande uit zeven man, dat op tournee was, bij ons komen logeren. Op de dag, dat ze zouden komen, was het "ge-priendjak" in onze tuin niet van de lucht. Pa telde, maar tot zijn verwondering kwam hij telkens niet verder dan tot vijf. "Neen, Priendjak, deze keer ben je er toch echt naast. Zeven moeten er komen," was zijn commentaar. Opnieuw echter vijfmaal "priendjak"! Er ontstond een heel dispuut tussen mijn vader en de vogel. "Zeven," wist Pa met zekerheid, maar de Priendjak hield zijn pootje stijf: vijf!, en daar was hij niet vanaf te brengen. - Laat er nu in de loop van de dag een interlokaal telefoontje zijn binnengekomen; twee leden van het gezelschap moesten wegens ziekte verstek laten gaan......!

In Poenten, waar we enige jaren voor de laatste wereldoorlog woonden, stond ons huis bijna tegen dat van onze naaste buren aan. "Hoor die Priendjak toch weer eens tekeer gaan. Zeker weer bezoek," placht mijn Moeder te zeggen, als zo'n kleine druktemaker zich liet horen. En in heel veel gevallen was dat dan ook zo. Maar het gebeurde ook meer dan eens, dat we tegen elkaar zeiden: "Neen, het is vandaag niet voor ons. Hoor maar, hij zit nu bij Catenius in de tuin." En ja hoor, aan enige drukte later op de dag op het voorerf merkten we dan, dat de buren inderdaad tamoe hadden gekregen!

Nu ik toch op mijn praatstoel zit, nog een (dit keer tragisch) verhaal over een heel andere vogel, die er eveneens minder liefelijke praktijken op na houdt; hij heeft echter niets uitstaande met bijgeloof.

Op mijn wandelingen werd mijn oor meerdere malen getroffen door een hartverscheurend gekerm, als van een klein vogeltje, dat vreselijk gemarteld werd. Als ik op onderzoek uit toog, trof ik dan steevast in de buurt waar het geluid vandaan kwam, een vogel aan, ongeveer ter grootte van de Koetilang. Hij was mooi egaal grijs met een zwarte oogstreep en wat zwart en bruin in de vleugels en de vrij lange staart. Bentet noemde een Indonesiër hem aan wie ik naar de naam van het dier vroeg. Jaren later, toen ik het boek van Delsman in mijn bezit kreeg, vond ik hem daarin onder deze zelfde naam, - een soort Klauwier (Lanius schachs).

Nu was mij in die tijd uit andere vogelboeken reeds bekend, dat Klauwieren hun prooi plachten vast te spietsen aan dorens of aan prikkeldraad. Die prooi bestaat uit kleine dieren: hagedissen, kikkers, muisjes en ook wel kleine vogeltjes. Je begrijpt, dat deze kennis en de aanwezigheid van een Bentet in de buurt mij het ergste deden vermoeden voor het arme, kermende vogeltje. Met eigen ogen gezien heb ik het weliswaar nooit, totdat ik op een middag in de omgeving van onze tuin te Poenten een heftig gefladder in het geboomte hoorde. Ik ging kijken en zag hoog in een bamboestoel, die een eindje buiten ons terrein stond, een Bentet in gevecht met een Tjelutjuk, - je weet wel, het neefje van de Koetilang (maar dan meer in het bruin) dat in Oost-Java net zo algemeen is als de Kutilang-zelf in andere streken van Java is. Ik had medelijden met de Tjelutjuk en gooide een steen in de bamboe, - niet met de bedoeling om één van de vogels te raken, maar in de hoop zo de vechtenden uit elkaar te jagen en de Tjelutjuk te bevrijden. De steen ritselde door het gebladerte, en de Bentet ging aan de haal, precies zoals ik bedoeld had. De Tjelutjuk echter niet,

voor hem was het reeds te laat. Met zijn kopje hing hij aan het uiteinde van een dunne bamboetwijg.
Ja, waarachtig, zoals een vis bij een hengelaar aan de haak hangt, precies zo hing de ongelukkige vogel, veel te hoog boven de grond, dan dat er ook maar aan te denken viel, erbij te komen om hem eraf te helpen.
De Bentet had het 'm dus tóch geleverd, en dat nog wel met een tegenstander die ongeveer zo groot was als hijzelf. Blijft alleen het raadsel hoe hij die bamboetwijg door dat kopje van zijn prooi heeft weten te rijgen. Waarschijnlijk via de neusgaten of de oogholten. Maar laten we niet verder bij dit lugubere voorval blijven stilstaan. Wellicht was de arme Tjelutjuk beter af geweest, als ik niet tussen beiden was gekomen, en de kleine rover zijn moordenaarswerk verder had laten doen, achteraf......
Laat ik er nog bij vertellen, dat de Bentet een knap imitator is. Meerdere malen zag ik hem bezig, achter elkaar een reeks geluiden van andere vogels na te doen.
Wist u overigens, dat ons bekende Hollandse Koolmeestje in Indonesië een dubbelganger heeft? Ik zag er een paar in Poenten, waar ze een bamboepaal in en uitvlogen, die langs de afrastering van ons achtererf stond. Kennelijk hadden zij daar hun nestje. Ik was niet weinig verwonderd, daar vogeltjes aan te treffen, die ik mij nog van ons eerste verblijf in Holland herinnerde. Zowel in uiterlijk als in hun gedragingen leken ze er als twee druppels water op. Het is de Glatik-batu (Parus major cinereus), niet te verwarren met de algemeen bekende Glatik, want hij behoort tot een geheel andere familie dan deze. Volgens Delsman is alleen het geel aan de onderzijde van onze Europese Koolmees bij zijn Indische soortgenoot meer grijs.

Hans van Laar.

SIMPELE ZAKEN

Welke simpele dingen, welke simpele daden van vroeger en van nu vindt U dat er méér moeten zijn tot heil van de samenleving?
Wat vindt U hoopgevend in deze tijd, hoe eenvoudig het ook is?
Heeft U om U heen mensen iets zien doen dat niemand opvalt en dat U toch treft als mooi, sterk of zuiver?
Teken op, stuur op. U kunt er een medemens misschien een grote dienst mee bewijzen.

Sta altijd vroeg op en doe niets. In de ochtend zijn Uw gedachten het zuiverst. Dus: denk!

*

"Zorg dat je niet te kort komt", is een van de ergste onrustzaaiers. Kom gerust telkens wat te kort; het is gezond.

DONGÈNGAN VAN SI KLAAS

Pauweveren - Sial!

Mèmang zeg, (werkelijk zeg) pauweveren in huis brengt niet slechts in huis, doch ook op het werk pech.
In 1927 werkte ik als etablisement-opzichter in de rubber in Zuid Malang op de onderneming Pengoeloeran-Wonoredjo. Het was de eind-onderneming van de Smeroelanden, grenzend aan het z.g. Tjilatjapbos. De onderadministrateur F. M. (één dag voor de capitulatie van de Jap in kamp Ambarawa overleden) was een sportieve man en hield ook veel van de jacht. In de besaran (administrateurswoning) waren vele goede geweren en kregen wij employé's toestemming met die spuiten op jacht te gaan. Wij employé's wisten niet dat F. M. geen toestemming gaf om op pauwen te schieten. F.M., als Indisch man wist ook heel goed wat SIAL betekende.
Zo gebeurde het in de maand maart 1927, dat ik door een afdelings-opzichter gewaarschuwd werd, dat er aan de grens van het perceel vele pauwen de rubbertuinen ingingen; het was de paartijd dier vogels en er waren pracht mannetjesexemplaren bij.
Waar F. M. niet op het perceeel aanwezig was (hij was voor zaken in Soerabaia) nam ik uit de geweerkast de Winchester 32 Special en liep naar de plek, waar gezegd werd, dat die vogels aan het spelen waren. Inderdaad vond ik ze, het was een schitterend gezicht hoe de mannetjes met de waaierachtige staartveren pronkten om de wijfjes te bekoren. Niet lang getreuzeld een schot en daar lag één van de prachtigste vogels tegen de vlakte. Trots bracht ik dat beest in mijn armen naar huis; de staart had een lengte van circa 1½ vaam, en was prachtig getekend.
Mijn (V)echtgenote - Letta, si zoen tjeplok - was er niet minder trots op en ogenblikkelijk werd de vogel ontdaan van al het vlees en been en met formaline binnenwerks ingewreven. Dat was ook een werkje wel.
Geen vijf dagen daarna was de vogel opgezet en prijkte deze met de schitterende staart waaiervormig uitgespreid in de voorgalerij. In één woord het was wonderful, een ieder die ons huisje passeerde bleef staan om het beest te bekijken.
Het geweer, waarmede het beest de dood vond, was weer geheel schoon opgeborgen in de geweerkast van F.M. Bij terugkomst van de onderadministrateur kwam hij bij ons aan huis en zag die vogel geheel opgezet tegen de muur staan en vroeg hij mij met welke spuit ik geschoten had. Wel de Winchester special. Het enige wat de baas deed was zijn hoofd schudden, waarna hij naar huis ging. Ik hoorde later van de huisjongen van de baas dat hij dat geweer uit de kast haalde en die spuit tegen de vloer smakte met de woorden: "SIAL."
Van de mandorbesar (hoofdmandoer) Rooslan mocht ik de woorden vernemen: "Sial ndôrô, sampèjan inggoe môtô seitan." (Pech meneer, U onderhoudt santansogen.) De tekening van de staart was inderdaad als starende ogen.
Zo ook was het tot werkelijkheid gekomen met de SIAL (pech). In 2½ jaar dat ik op die onderneming werkte had ik nimmer incidenten gehad en nadat die **mata seitan** (satansogen) in huis gekomen waren, had ik bijzonder veel pech op het werk.
Het was op het laatst, dat de hoofdadministrateur van de hoofdafdeling mij een hint gaf om maar naar een andere job om te kijken.
Twee maanden na die gebeurtenis met die pauw, verliet ik mijn werkkring en gaf dat opgezette dier aan een neef van mij, die op een nabijgelegen koffie- en rubberonderneming werkte (Telogoredjo). Deze zat reeds zeventien jaar aldaar. Ik zelve kreeg later een job in de stad Malang. Geen vier maanden later ontmoette ik die neef van Telogoredjo en zat deze zonder werk, ook hem bracht die pauw pech aan.
Die neef vertelde mij, dat hij dat beest aan zijn onderadministrateur weggeschonken had en was deze - de onderadministrateur - nadat hij dat beest in huis haalde door de directie ongeschikt verklaard.
Lezers, men mag discussieren, debatteren en sceptisch denken, mij en mijn neef is het steeds bijgebleven nimmer meer zulke "MATA SEITAN" in huis te halen. Er valt niet te spotten met dergelijke gebeurtenissen, niet slechts met die "MATA SEITAN", doch de vrouw kan ook vaak SIAL brengen aan de man en omgekeerd.
Niet slechts in Indië komen mystieke verschijnselen voor, doch ook overal elders komt de "SIALHEID" voor. Zelfs in Europa; men is hier beschaamd om dergelijke ondervindingen te berde te brengen.

SI KLAAS

KOUD - KOUD - KOUD - WARM

Van instanties en personen komen regelmatig verzoeken binnen om te onderzoeken of hulp, die gevraagd wordt voor een persoon in Indonesië, inderdaad gerechtvaardigd is. Of dat er sprake zou kunnen zijn van een "jammerverhaal" van iemand die het niet eens zo erg nodig heeft. Voor Oost Java komen zulke verzoeken bij de GIKI in behandeling en daar wordt vaak werk geëntameerd, waar men in Holland geen idee van heeft.
Koesadalina (die regelmatig voor Tong Tong schrijft) maakte van zo'n speurtocht bijgaande reportage, waarbij wij aparte aandacht vragen voor de persoon van Mevr. Bierhuis, bestuurslid van de GIKI, die wij kennen als een aanpakster en doorzetster van de eerste orde, streng maar rechtvaardig, en van letterlijk onmeetbaar nut voor haar enorme arbeidsterrein.

Er was een verzoek van de HALIN binnen gekomen om een onderzoek in te stellen naar de levensomstandigheden van twee personen met name J. Sw. oud 70 jaar, wonende in Tempeh Lor en F. R. Ks. oud 61 jaar, in Glenmore. Verder om geld (een reeds ingewilligde steunaanvrage) met instructies voor de uitgave, af te geven aan E. S. Bm. in Tanggul.

En zo stapte mevrouw Bierhuis, bestuurslid tevens sociaal werkster van de Giki met mij als gezelschap in een bus en reden door een bleekgroene jonge dag naar Lumadjang waar we J. Sw. als eerste geval wilden opzoeken. Met de vaart die onze jeugdige chauffeur de hele rit door volhield en ons dikwijls het hart in de keel deed schieten, waren we al gauw in Sidoardjo. We zagen manden boordevol kepiting en rijen gerookte bandeng. Mevrouw Bierhuis nam zich voor om teruggaande een paar van die vissen mee te nemen en ik een dozijn kepitings. Het was het begin van de reis en we waren veel van plan.

Dan denderden we alweer over de Kali Porong, die in deze tijd van het jaar maar een vadsig stroompje was, en zwenkten zwierig linksaf naar Bangil. Al voor de aloon-aloon kwam de geur van geroosterde saté kambing ons tegemoet, wat ons plotseling eraan herinnerde dat er alleen maar koffie in onze maag klotste. Ook Pasuruan hadden we al gauw achter de rug en even later reden we langs de bloeiende manggatuinen van Probolinggo, een zoete belofte voor September van harum manis en manalagi. Voorbij Probolinggo sloegen we remmendknersend af naar het Zuiden over de ineengestrengelde voeten van de gunung Lamongan links van ons en van het Tenggergebergte rechts, over wier rug de top van de Smeru vanuit zijn groene hoogte majesteitelijk op ons neerkeek. We snelden langs de papierfabriek Lètjes met z'n schattige employee-woningen, een fleurige afwisseling na al het groen, stopten even in het van-nangka-doorgeurde Klakah, waar deze enorme vruchten in stapels langs de weg werden verkocht, zeiden tegen elkaar: "morgen ééntje meenemen." en waren in Lumadjang voor we het wisten.

Hier verlieten we de bus en gingen op zoek naar vervoer voor Tempeh Lor ongeveer 15 km. dieper de dessa in. Een ijverig chauffeursknechtje had ons al gauw geronseld. Hij bracht ons naar zijn wachtend vehikel, een opelet voor 7 personen waar tot onze verbijstering reeds 18 andere passagiers zaten. Ogenschijnlijk kon er geen levend mens meer bij. Toch, het wonder geschiedde en even later waren we, stevig geklemd, op weg naar Tempeh Lor.

Aangezien we de streek niet kenden en nog minder J. Sw., begonnen we in het voertuig al onze voelhoorns uit te steken. Een jongeman die mevrouw Bierhuis zowat op zijn schoot had (80 kg en geen ons minder) was nochtans zo aardig om ons de raad te geven bij een zekere Frits (ook een orang belanda) te informeren. Hij zou zorgen dat de chauffeur voor zijn huis stopte. Frits bleek een Hollands-sprekende Chinees te zijn. Wist zo'n jongen veel. Wat erger was, hij kende J. Sw niet.

Koud! Maar hij zou ons het adres van een zekere R. (een andere orang Belanda) geven. Meneer R. was inderdaad een Indo maar wist evenmin waar J. S. tegenwoordig tehuis was. Weer koud.

Het leek wel een spelletje. Ja toch, ziet U die Tukang sepeda daar? Een uitgestrekte arm in de verte. Die is getrouwd met een nicht van de eerste vrouw van J. Sw. Die kan U zeker helpen. Wij naar de tukang sepeda. Ja, hij kent tuan Sw., ja, hij is familie van hem, ja, hij weet waar hij woont. Warm En dan stonden we voor J. Sw. zelf.

Lang, mager, melancholieke ogen in een scherp gezicht en erg oud. Hij woonde in één achterkamer van het huis van familie van zijn vrouw, een Javaanse van ongeveer 40 jaar. Kinderen hebben ze niet. Mevrouw Bierhuis haalde formulieren te voorschijn en begon weldra met haar intervieuw.

Ze was niet gemakkelijk. Ieder antwoord moest met bewijzen worden gestaafd. Ja, zo'n man werd wel binnenste buiten gekeerd. HALIN is geen Sinterklaas. Toch klopte er achter die onbarmhartige vragen een warm hart en ze was er zich terdege van bewust dat het wel en wee van zo'n man veel zou afhangen van haar rapport straks.

Vraag: kan meneer Sw. niet werken voor de kost? (O God, met zijn 70 jaar.) Een rechterhand waaraan de middelvinger ontbrak werd opgeheven. Hij was van huis uit monteur maar het ging niet meer zo best.

Vraag: Hoeveel dacht meneer Sw. voor steun nodig te hebben?

Rp. 100,— per dag zou voldoende zijn. Een dankbaar, hoopvol echtpaar deed ons daarna uitgeleide. We gingen maar weer aan de kant van de weg staan om een opelet aan te houden. Even later reden we, even stevig vastgeklemd als bij de heenreis, terug naar Lumadjang.

Koesadalina

1001 avonturen met de soetil

Taotjo maken

Van onze sobat de heer The uit Surabaja een recept van taotjo. Kun je natuurlijk in potjes of blikken krijgen, maar meestal is die zo hels zout dat je soms driemaal moet wassen. En ik heb altijd het idee dat dan ook de smaak eraf was. Dus dit recept proberen maar.

Een stuk tempé van 10 x 20 cm wordt verkruimeld. Een teentje knoflook met wat zout fijn oelek en met de tempé vermengen. Dit mengsel 1 nacht laten staan. De volgende dag een brok goela djawa (Javaanse suiker, ik zou het niet met donkere basterd proberen) met wat water aan de kook brengen, laten afkoelen en dan door de tempé mengen. Dat alles nu 5 dagen lang in de zon (schietgebedje) en als het te droog wordt overgieten met GEKOOKT water (beslist koken, anders kweekt U schimmel).

Sambel goreng taotjo met tahoe

Ik weet niet hoe het bij U is, maar bij mij valt sambel goreng taotjo soms erg lekker, maar ook wel eens afgrijselijk uit. Ligt aan de taotjo, die meestal te zout of te sterk is. Goede raad: gebruik weinig taotjo, er kan altijd wat bij als de smaak "koerang" is.

Véél gesneden ui (anderhalve grote) veel groene lombok, ook gesneden, opfruiten met een stuk laos. Dan erbij doen wat asem/trassi water (ik leng ze tegelijk aan, die keukenasem in een pot is werkelijk erg makkelijk) en dan een volle eetlepel taotjo. Persoonlijk ben ik een voorstandster van daon salam, maar het hoeft niet. Een beetje water erbij en dan alles even laten sudderen. Tahoe in kleine stukjes snijden, even voorbakken en die op het laatst in de sambal goreng mengen.

Tip: dit gerecht blijft in de ijskast lang goed. U kunt er dus veel van maken en bewaren voor een luie dag.

L.D.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum f 5,— van 1 tot 3 regels, per regel meer f 2,— meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer f 1,50 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal f 2,50 meer.

Gevr. adres v. Mevr. Stanny v. Munster, Wed. v. G. A. J. v. Munster, vroeger wonende Postjesweg 353, Amsterdam. Inl. Mevr. J. M. Borst, Kantoorstr. 34, Lydenburg, Transvaal, Zuid-Afrika.

GEZ. VOOR GROTE EXPORTEUR VAN INDONESISCHE RIJSTTAFEL ART. TE SINGAPORE, RELATIES OM TOT ZAKEN TE KOMEN. ZÉÉR CONCURRERENDE PRIJZEN. Inl. Mevr. Bolland, Stationsweg 143, Den Haag. Tel. 070 - 60 17 03.

Te koop gevr. grote hutkoffer in goede staat. Br. onder Nr. 2586.

Winkelwandstelling 9 meter in delen v. 1 m. m. verstelbare dragers. Aan beide zijden formica. Tel. 070 - 33 69 21.

Zeer besch. jonge vr. 43 jr. in Ind. geboren, v. Holl. afkomst, v. g. huize, zoekt levensgez. liefst m. eigen woning. Br. onder Nr. 2585.

Gevr. dame, m.l., liefst Ind., graag intern, voor verzorging heer m. 2 kind., jongen 11 jr. en meisje 7 jr. Tel. 02510 - 3 59 84, b.g.g. 02510 - 2 30 99 of br. onder Nr. 2584.

Siapa tulung? Ind. meisje, 18 jr. (1e jaars stud.) zkt. kam. m. gebr. bad in Utrecht of omg. Weekends pulang rumah. Liefst bij fam. uit Ind. Br. onder Nr. 2587.

plaats een Ting Ting altijd raak!

GEVRAAGD

Ind. dame op m.l. voor de huishouding en voor gezelschap in de vroege avonduren, eventueel intern, bij gepensioneerde Indischman met eigen woning en auto te Oegstgeest.
Tel. 01710 - 5 32 82.

"INGET MATI" & „AD PATRES"

Begrafenis- en Crematie-Onderneming
Opgericht 1924

Fa. Johs. Ouwejan & Zn.

ROUWKAMERS en ONTVANGKAMERS AIRCONDITIONED

Kantoren: Fred. Hendriklaan 7
Den Haag, Tel. 070-556427 (3 lijnen)

ABONNEE'S

WERFT ABONNEES!!!

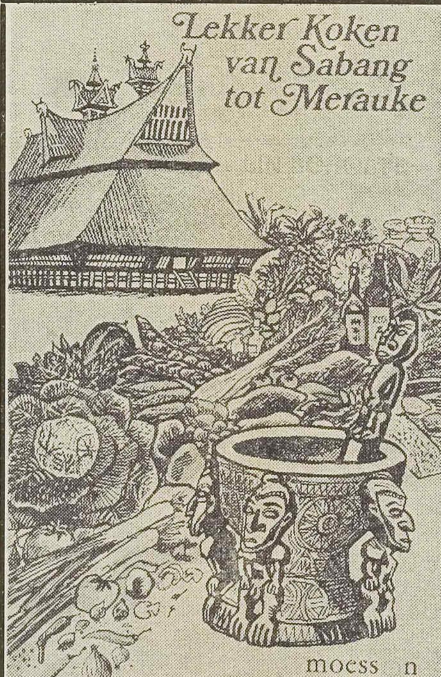
HOE IS HET MOGELIJK......

dat vele huisvrouwen ketjap **"HET ZWARTE VEULEN"** verkiezen boven een ander merk?
Deze vrouwen zijn zowel kwaliteit - als prijsbewust!
De kwaliteit bepaalt de voortreffelijke smaak van uw Indisch gerecht. En de prijs?

Halve fles (330 cc) f 2,—, hele fles (660 cc) f 3,50.

Importeur: **AMBOINA B.V.**
Johan van Oldenbarneveltlaan 110
ZEIST. Telefoon: 03404 - 1 76 49 en 2 00 70.

Levering: **via detailhandel.**

Het nieuwste boek van Lin Scholte (Anak Kompenie) is een KOOKBOEK!

"LEKKER KOKEN VAN SABANG TOT MERAUKE"

Splinternieuwe, maar ook oude, minder bekende recepten uit de wonderlijke tropenkeuken.

f 10,90 + f 0,90 porto

Bestel Nu per giro 6685, boekhandel Tong-Tong.

2 prachtige FOTOBOEKEN van HEIN BUITENWEG:

Het land waar de gamelan klinkt f 19,50

Wat wij in ons hart sloten (herdruk) f 19,50

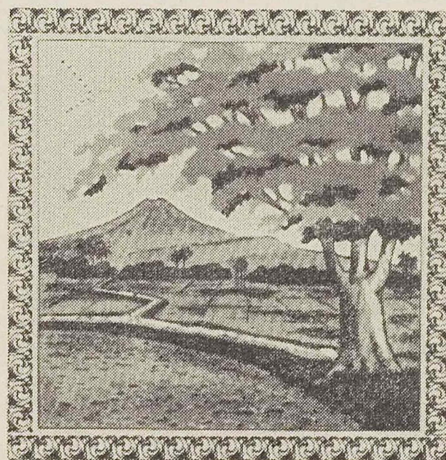
Bestel nu per giro 6685, boekhandel Tong Tong (geen bedrag invullen, portokosten komen er nog bij)

"HERINNERINGEN"

uit het oude Indië 1890-1917
door W. Ch. Bastiaans
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong
Verlaagd in prijs tot f 3,— + f 0,90 porto

KAJOEPOETIH-OLIE

De beste kwaliteit die we konden krijgen. Neem nu een fles (hoop dat U 'm niet nodig hebt!) want straks is het weer wachten op een nieuwe zending. 100 cc. fles f 6,—. 50 cc. f 3,25 (porto 90ct-60 ct.)

Bloeiende flamboyant in een Indisch landschap, een stukje tropen aan de muur!
Wandtegel inclusief porto f 7,50
In de winkel f 6,50.
(de tegel is niet hitte-bestendig, dus niet als onderzetter gebruiken)

THE RISING HOPE
ROTTERDAM
VAN NELLE'S
zware shag
SPECIAL QUALITY